

ER DET NOE SOM KJENNETEGNER VOLDTEKTSFORBRYTERE?

**En beskrivende studie av personer dømt for voldtekt (§ 192) i lagmannsretten,
perioden 2007-2009.**

FORORD

Voldtekt- og voldtektsforbrytere er et dagsaktuelt og viktig tema. Det har vært spennende, lærerikt og tankevekkende å arbeide med dette tema. Arbeidet med denne hovedoppgaven har samtidig vært en utfordrende prosess. Datamaterialet er stort og har til tider vært vanskelig å få oversikt over. Takk til veileder Kirsten Rasmussen for gode råd i den sammenheng, og interessante diskusjoner og tålmodighet i en langvarig prosess. Takk også til Kyrre Svarva for verdifulle råd om gjennomføring av statistiske analyser.

SAMMENDRAG

Voldtekt er et omfattende samfunnsproblem. Det antas at rundt 8000-16000 kvinner utsettes for voldtekt hvert år i Norge. Justisminister Knut Storberget har etterlyst kunnskap om omfang og hva som eventuelt kjennetegner voldtektsforbrytere, for å kunne forhindre denne type kriminalitet. Denne studien har tatt for seg spørsmålet om det er noe som kjennetegner voldtektsforbrytere. Utvalget i denne studien består av personer dømt i lagmannsretten, i perioden 2007-2009, for voldtektsforbrytelse. Datamaterialet består av saksreferatene fra disse rettsavgjørelsene. Karakteristika ved voldtektsforbryterne og deres atferd i forbindelse med voldtektssituasjon, samt andre trekk ved voldtektssituasjonen, er registrert og analysert i SPSS. Analysene viser at voldtektsforbryterne i hovedsak er menn som har forgrepet seg på kvinner. Utover dette er den samlede gruppen voldtektsforbrytere preget av variasjon, men variabler som vold, alkohol og rus, samt annen kriminell atferd forekommer ofte. Ulike undergrupper av voldtektsforbrytere er videre definert og sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne. Ulike karakteristika knyttet til voldtektsforbrytere, deres atferd i overgrepssituasjonen og andre situasjonsvariabler ser i større grad ut til å være kjennetegnende for enkelte undergrupper av voldtektsforbrytere. Dette indikerer at det er mer passende å betegne gruppen som bestående av ulike undergrupper av voldtektsforbrytere, som også begår ulike typer voldtekt, enn å betrakte voldtektsforbrytere som en enhetlig gruppe.

INNHOLDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	6
Hvordan defineres voldtekt?.....	7
Norges definisjon av voldtekt	8
Voldtektsforekomst i Norge	10
Voldtektsmyter	12
Konsekvenser av voldtektsmyter	14
Studier av voldtekt og voldtektsforbrytere	16
Voldtekt innenfor ulike relasjoner	19
Voldtekt og alkohol.....	21
Denne studien	24
METODE	25
Datamateriale.....	25
Operasjonalisering og registrering av variabler.....	25
Bevis og dom	26
Karakteristika ved de tiltalte	26
Karakteristika ved de fornærmede	28
Karakteristika ved overgrepssituasjon	28
Analyse	29
RESULTATER	31
Bevis og dom.....	31
Karakteristika hos voldtektsforbryterne	31
Demografiske kjennetegn	32
Strafferettslige forhold	32
Psykisk helse.....	33
Karakteristika ved fornærmede	34
Karakteristika ved overgrepssituasjonen	34
Analyser av undergruppene	36
Gruppene definert på bakgrunn av relasjon	37
Gruppene definert på bakgrunn av fremgangsmåte for å oppnå seksuell omgang	40
Alkohol og ruspåvirkning	43
DISKUSJON	44

Hele gruppen voldtektsforbrytere	44
De ulike relasjonsgruppene	48
Overfallsvoldtekt.....	48
Ukjente eller tilfeldig bekjente.....	48
Partnerrelasjon	48
Bekjente	49
Oppsummering.....	49
Gruppene som har anvendt ulike fremgangsmåter for å oppnå seksuell omgang	50
Vold og trusler	50
Utnyttet manglende evne til å motsette seg handlingen.....	51
Oppsummering.....	52
Alkohol og ruspåvirkning.....	52
Kommentar til undergruppene.....	53
Svakheter ved studien.....	53
Oppsummering og konklusjon.....	54

INNLEDNING

I august 2010 advarte Oslo-politiet kvinner mot å gå hjem alene nattestid på grunn av voldtektsfare. Leder av vold- og sedelighetsseksjonen, Hanne Kristin Rohde, ville skape bevissthet omkring denne faren slik at den enkelte kvinnen kunne ta nødvendige forhåndsregler. Hun understreket faren med å si at ”fra statistikken ser vi at voldtekter kan skjje hvor og når som helst” (Holm, 2011). Den samme artikkelen informerte om at gjerningsmannen fortsatt er på frifot etter ni av tolv anmeldte overfallsvoldtekter i Oslo 2010. Byråd Sylvi Listhaug uttalte at ”det er svært bekymringsfullt. Det går altså løs voldtektsmenn som kan slå til hvor og når som helst.” I april 2011 opplevde Oslo det som omtales som en voldtektsbølge, med fem overfallsvoldtekter i løpet av to døgn. Dette er med på å understreke at voldtekt er et samfunnsproblem med særlige konsekvenser for kvinners sikkerhet. Det er rimelig å tro at de faktiske voldtektene sammen med medieuttalelser fører til at kvinner føler seg utrygge.

I tillegg til å belyse voldtekt som et samfunnsproblem vil disse medieoppslagene trolig også passe inn i våre stereotypier om hva voldtekt er, og hvilken atferd og hvilke egenskaper en voldtektsforbryter har. At voldtektsforbryteren er en person fremmed for voldtektsofferet rapporteres som en vanlig antagelse (Holmes & Holmes, 2009). Dette er imidlertid en antagelse som ikke stemmer overens med realitetene. Statistikk viser at voldtekt oftere blir begått av en person som kjenner offeret enn av en fremmed (e.g., Amnesty International, 2010a; Haugen, Slungård, & Schei, 2005; Stermac, Du Mont, & Kalemba, 1995). Det kan derfor ikke sies å være karakteristisk for voldtektsforbrytere at dette er personer som nattestid overfaller fremmede kvinner på gaten, og oppnår seksuell omgang ved bruk av vold og makt. Noe som derimot kan sies å være karakteristisk for voldtekt er at dette er en kriminell handling som begås av menn mot kvinner. I nesten alle voldtekter som rapporteres i de nordiske landene er overgriper mann og offer for overgrepet kvinne (e.g., Amnesty

International, 2010b).

Jusitisminister Knut Storberget har etterlyst kartlegging av omfang av voldtekt i Norge samt kunnskap om hva som eventuelt kjennetegner voldtektsmenn. Han har uttalt at ”kunnskap om det faktiske omfanget av voldtekter i Norge og fellestrekk hos overgriper vil kunne hindre nye overgrep” (Foss & Strøm-Gundersen, 2009). Dette hovedoppgaveprosjektet er del av et større prosjekt som tar for seg disse spørsmålene. Formålet med dette prosjektet er å undersøke om det er noe som kjennetegner voldtektsforbrytere.

Hvordan defineres voldtekt?

Voldtekt er per definisjon en kriminell handling, og hva som anses for voldtekt vil derfor avhenge av gjeldende juridisk definisjon. Voldtekt blir oftest definert som vaginal eller anal penetrering uten samtykke, mens detaljene varierer fra rettssystem til rettssystem (Gannon, Collie, Ward & Thakker, 2008). Definisjonsforskjellene ligger i hva som penetrerer, hva som penetreres, kjønn på overgriper og offer, samt forskjeller i hva som menes med samtykke. Staten Georgia i USA har f.eks. en smal definisjon der overgrep må dreie seg om penetrering av vagina med penis for å klassifiseres som voldtekt (Gannon et al., 2008).

Amnesty International (2010a) mener at mangelen på reelt samtykke skal være hovedelementet ved definering av voldtekt, og ser på voldtekt i en menneskerettighetskontekst. De tar frem de forpliktelser nasjoner har gjennom menneskerettighetslover, og at det er en menneskerettighet og ikke utsettes for diskriminering. Ut fra Kvinnekonvensjonen, vedtatt av FN i 1979 og gjort gjeldende i Norge i 1981, er kjønnsbasert vold og voldtekt en form for diskriminering. Konvensjonen forplikter land til å beskytte kvinner mot seksuell vold gjennom forebygging, etterforskning og ved å straffe slike handlinger. Beskyttelse avhenger da i stor grad av hvordan en nasjon gjennom lov definerer hva voldtekt er (Amnesty International, 2010a).

Beskyttelse av ethvert individs rett til seksuell integritet og selvbestemmelse mener

Amnesty International bør ligge til grunn for lovens håndtering av voldtekt. Alvorlighetsgrad av forbrytelser mot denne retten bør ikke defineres av faktorer som vold eller trusler om vold. Ved forståelse av voldtekt bør derfor anerkjennelse av at genuint samtykke ikke er mulig i møte med overtalelse, makt eller trusler om makt ligge til grunn (Amnesty International, 2010). I den sammenheng argumenteres det for at Den internasjonale straffedomstols definisjon av voldtekt som formulert i Roma vedtektene fra 1998 bør være foregangsmodell for nasjoners voldtektslovgivning (omtalt i Amnesty International, 2010a; 2010b). Dette er en bred definisjon med en fysisk komponent som beskriver alle de ulike måtene en voldtekt kan gjennomføres på, og fokus er ikke kun på tradisjonelt samleie. Den har også en situasjonskomponent som nyanserer overtalelsesbegrepet, og viser at andre faktorer enn bruk av vold og trusler kan være medvirkende ved overtalelse til seksuell omgang (Amnesty International, 2010).

I de fire nordiske landenes voldtektslover defineres alvorlighetsgrad ut fra bruk av vold, og trusler om vold. I Norge og Sverige anses det å holde noen fast for å oppnå seksuell omgang som voldsbruk. Videre anses det som voldtekt i disse landene hvis offer ikke er i stand til å samtykke eller motsette seg handlingen. Handlinger som ikke involverer penetrering eller samleie, men som går ut over en persons seksuelle integritet og selvbestemmelse, inkluderes i voldtektsparagrafen i Norge, Sverige og Danmark (Amnesty International, 2010)

Norges definisjon av voldtekt. I rapporten "Fra Ord Til Handling" (NOU 2008: 4) hevdes det at Norges lov om voldtekt, § 192 (Straffeloven, 1902), uten tvil tilfredsstillende de internasjonale kravene til beskyttelse mot seksuelle overgrep. Videre informeres det at Straffelovens § 192 om voldtekt ble endret i 2000. Definisjonen ble da utvidet, og utnyttelse av en persons manglende evne til å samtykke til handlingen, for eksempel bevisstløshet, rus eller søvn, faller nå inn under denne paragrafen. Videre ble strafferammen hevet hvis den seksuelle omgangen var samleie, og grov uaktsom voldtekt ble kriminalisert og utgjør § 192

fjerde ledd.

§ 192 i den norske straffelov

1.ledd. Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

2.ledd. Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang

3.ledd. Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte
- c) den skyldige er tidligere straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

4.ledd. Den som ved grov uaktsomhet gjøre seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

Minstestraften, hvis den seksuelle omgang var samleie eller den skyldige har fremkalt en tilstand som gjør offeret ute av stand til å motsette seg handlingen, ble også hevet fra ett år til to år. Denne er videre satt opp til tre år (Justis- og Politidepartementet, 2009).

Definisjonen av voldtekt i Norges straffelov kan betegnes som en bred definisjon. Den

er kjønnsnøytral, og begrepet seksuell omgang favner gjennom § 206 (Straffeloven, 1902) og rettspraksis et vidt omfang av handlinger. Straffelovens § 206 definerer samleie som ”vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning.” (Straffeloven, 1902) Gjennom rettspraksis omfatter definisjonen også alle former for masturbasjon, samleieliknende handlinger, innføring av fingre i vagina eller endetarmsåpning samt slikking av kjønnsorganer (NOU 2008: 4).

Straffelovens § 192 1.ledd a) inneholder begrepene vold og truende atferd.

Voldsbegrepet i denne sammenheng skal forstås relativt og hvordan fornærmede har oppfattet situasjonen skal tas hensyn til. Faktorer som bl.a. fornærmedes alder, hvor voldtekten tok sted og relasjon mellom overgriper og fornærmede kan vektlegges. Truende atferd kan bestå av verbale trusler eller annen truende oppførsel fra overgriper. Trusler trenger ikke nødvendigvis være rettet mot fornærmede, men kan omhandle trusler mot andre personer uttrykt til fornærmede (NOU 2008: 4).

Straffelovens § 192 1.ledd b) inkluderer manglende evne til samtykke. Paragrafens 4.ledd demonstrerer at et overgrep ansees for å være alvorlig selv om overgriper ikke handler med forsett. For å straffes for grov uaktsom voldtekt må personen være sterkt å bebreide for ikke å ha forstått at handlingen lot seg gjennomføre på grunn av vold og trusler eller at fornærmede ikke var i stand til å motsette seg handlingen (NOU 2008: 4).

Voldtektsforekomst i Norge

I 2010 ble 938 voldtekter anmeldt i Norge. Selv om det i 2009 forelå 998 voldtektsanmeldelser ser det ut til å ha vært en jevn økning siden 1993 hvor det forelå 368 anmeldte voldtekter (Statistisk Sentralbyrå, 2011). Sett i kontrast til anmeldelsesstatistikken ble 78 i 2009 dømt for overtredelse av § 192 (Statistisk Sentralbyrå, 2010). Norge sender jevnlig inn rapporter til kvinnekonvensjonens overvåkningsorgan, Kvinnekomiteen. Komiteens tilbakemeldinger på disse rapportene er bekymring knyttet til Norges rettslige

behandling av voldtektssaker. Mer spesifikt gjelder bekymringen at få voldtektsanmeldelser ender med domfellelse og at rettsvesenet henlegger en stor andel saker (NOU 2008: 4).

En kartlegging av det eksakte omfanget av voldtekt er vanskelig. Det er mangler knyttet til rapportering av voldtekt, og utfordringer ved innsamling av data (Holmes & Holmes, 2008). Regjeringen oppnevnte i 2006 et utvalg med mandat om å ”utrede tiltak for å sikre bedre oppfølging av personer som blir utsatt for voldtekt” (NOU 2008: 4, s. 10). En del av utvalgets mandat innebar å kartlegge omfanget av voldtekt i Norge. En slik kartlegging kan gjennomføres på ulike måter. En mulighet er å forholde seg til antall anmeldte og etterforskede voldtekter. Her viser imidlertid problemene knyttet til mørketall seg. Ved voldtekt tenkes mørketallene å være omfattende.

Utvalget baserer derfor sitt omfangsestimert på mindre undersøkelser gjort på ulike populasjoner i Norge. Dette dreier seg om undersøkelser av spesifikke grupper eller områder i landet. En representativ undersøkelse for hele Norges befolkning er ikke utført. Utvalget poengterer at tallene fra undersøkelsene varierer, noe som gjør det vanskelig å estimere omfanget. Grunnlaget for deres estimat bygger i hovedsak på en undersøkelse av Pape og Stefansen (2004, omtalt i NOU 2008: 4) som viste at 2 % av kvinnene og 0,1 % av mennene svarte bekreftende på å ha blitt utsatt for seksuell vold, voldtekt eller voldtektsforsøk det siste året. Det er mulig at hendelser rapportert i denne undersøkelsen ikke faller inn under § 192 og disse tallene kan derfor være noe høye. Utvalget reduserte derfor resultatene med 50-75 %, og estimerer at 0,5-1 % kvinner utsettes for voldtekt eller voldtektsforsøk årlig i Norge. Med utgangspunkt i kvinner i alderen 16-70 år anslår utvalget at mellom 8000 og 16000 kvinner utsettes for voldtekt eller voldtektsforsøk i Norge årlig. Utvalget anser dette for å være et konservativt estimat (NOU 2008: 4).

Ved å se på estimatet av voldtektsforekomst i lys av rapporterte voldtekter er det rimelig å hevde at mørketallene er høye. Sannsynligheten for at en stor andel av dem som

utsettes for voldtekt ikke rapporterer det, samt høyt antall henleggelse og frifinnelse setter spørsmålsteget ved om rettssikkerheten til voldtektsoffer blir ivaretatt i Norge. Utvalget fokuserer på ulike faktorer som kan virke inn på hvorvidt en voldtekt anmeldes eller ikke (NOU 2008: 4). Terskelen for å anmelde synes høyere jo nærmere relasjonen mellom offer og overgriper er. Medias og samfunnets fokus på ulike forbrytelser vil også ha betydning for hva som anmeldes. I media er det primært fokus på overfallsvoldtekter, mens voldtektene som begås i den private sfære trolig skjules og underrapporteres (NOU 2008:4).

Personer som utsettes for voldtekt trenger ikke nødvendigvis å være klar over at noe straffbart har funnet sted, og definerer derfor ikke hendelsen som voldtekt (Stefansen & Smette, 2006). Det er funnet at to typer overgrep ikke assosieres med voldtekt; overgrep i forbindelse med rus og overgrep i partnerforhold. Stefansen og Smette (2006) antar at grunnen til at disse overgrepene ikke blir klassifisert som voldtekt av fornærmede er at man ikke ønsker å identifiseres som voldtektsoffer. Andre forklaringer på manglende anmeldelser kan være at kvinnen kjenner skyldfølelse rundt voldtekten, manglende tillit til politiet eller andre offentlige myndigheter, samt manglende kunnskap om støtteapparat som kan oppsøkes. En anmeldelse kan også føre med seg negative konsekvenser for fornærmede. Dette kan dreie seg om ubehag i forbindelse med medisinsk undersøkelse, politiavhør og en eventuell rettssak samt brudd med partner og frykt for mulige represalier. Samfunnets holdning til voldtekt er også et moment som kan påvirke om en person velger å anmelde en voldtekt (Stefansen & Smette, 2006). Dette har sammenheng med fenomenet voldtektsmyter.

Voldtektsmyter

Burt (1980) definerer voldtektsmyter som ”fordømmende, stereotype eller feilaktige antagelser om voldtekt, voldtektsoffer og voldtektsforbrytere som skaper et fiendtlig klima mot voldtektsoffer.” Burt (1980, s. 217, egen oversettelse) påpeker videre at effekten av disse mytene er at man benekter og bagatelliserer den skade som påføres offeret, eller plasserer

skyld på voldtektsofferet. Lonsway og Fitzgerald (1994, s. 134, egen oversettelse) tar i sin definisjon av voldtektsmyter med funksjonsaspektet og definerer det som ”vanlige, men generelt feilaktige holdninger og antagelser som bidrar til å fornekte og rettferdiggjøre mannlig seksuell aggresjon mot kvinner”. Ved å forstå voldtektsmyter som stereotypier vil enkelttilfeller av voldtekt enten passe inn i voldtektsmyten eller ikke (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Tilfeller som støtter stereotypien vil fremheves, mens de tilfellene som ikke støtter stereotypien vil overses. Holdninger og atferd rettet mot voldtekts ofre og voldtektsforbrytere på bakgrunn av stereotypier vil være uheldig.

Forskningslitteraturen tar opp flere eksempler på voldtektsmyter (e.g., Bohner, Siebler & Schmelcher, 2006; Burt, 1980; Franiuk, Seefeldt & Vandello, 2008; Holmes & Holmes, 2009; Lonsway & Fitzgerald, 1994). Eksempler kan være at kvinner kan avverge voldtekt hvis de virkelig ønsker det (Burt, 1980; Holmes & Holmes, 2006), og at kvinner har et ønske om å bli voldtatt (Holmes & Holmes, 2009). En annen vanlig myte som retter seg mot voldtekts ofre er at kvinner ofte lyver om voldtekt, for eksempel av hevnårsaker (Bohner et al., 2006; Burt, 1980; Franiuk et al., 2008; Holmes & Holmes, 2009; Lonsway & Fitzgerald, 1994). Noen studier har funnet at andelen anmeldelser rapportert som usanne er noe større ved voldtekt enn ved andre forbrytelser (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Imidlertid spekuleres det i om dette illustrerer at kvinner lyver om voldtekt, eller om det heller reflekterer politiets holdninger. Studier viser også at det er en større sannsynlighet for at kvinner holder det for seg selv at de har blitt utsatt for voldtekt, enn at de rapporterer det til politiet (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Samfunnsproblemet er derfor ikke at politiet bombarderes med usanne voldtektsanklager, men at de fleste kvinner som utsettes for voldtekt ikke anmelder det.

Det eksisterer videre en antagelse om at det kun er en bestemt type kvinner som blir utsatt for voldtekt. Dette kan eksempelvis være kvinner fra lavere sosiale klasser, som har dårlig rykte og anses for å være promiskuøse (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Lonsway og

Fitzgerald (1994) hevder at selv om det kanskje er en kjerne av sannhet i antagelsen så er antagelsen sterkt overdrevet og fremhever først og fremst den funksjon myten har. Ved å anta dette benekter en muligheten eller risikoen for selv å bli utsatt for voldtekt, ved å tenke at det er noe som hender andre kvinner. Dette kan være gjeldende også for myten om at kvinners atferd og påkledning fremprovoserer voldtekt (Bohner, Siebler, & Schmelcher, 2006). Myten bidrar til holdninger om at voldtekts ofre selv er skyld i det de har blitt utsatt for.

Eksempel på en myte som tar for seg karakteristikker ved overgriper er at menn som voldtar er ute av stand til å kontrollere egne seksuelle drifter (Holmes & Holmes, 2009). Denne myten frigjør overgriper fra ansvar. Holmes & Holmes (2009) hevder at det ikke finnes støtte for denne myten, og underbygger det med eksempler. Ett eksempel er menn fengslet for voldtekt som bruker dette argumentet til sitt forsvar, samtidig som de ved tidspunkt for overgrepet har vært i forhold, og ikke vist tegn til mangel på kontroll i disse forholdene. En annen myte som tar for seg kjennetegn ved voldtektsforbrytere er at dette er menn som er fremmed for voldtektsofferet (Holmes & Holmes, 2009). Statistikk fra de nordiske landene viser derimot at sannsynligheten for å bli voldtatt av en bekjent eller en partner er større enn å bli voldtatt av en fremmed. (Amnesty International, 2010).

I en undersøkelse ble norske menn intervjuet om erfaringer og holdninger til vold mot kvinner (Amnesty International & Reform, 2007). Mennene motsatte seg vold mot kvinner, men uttrykte samtidig diskriminerende holdninger mot kvinner utsatt for seksuell vold. Holdningen om at kvinner som flørtet åpenlyst helt eller delvis var skyld i overgrepet uttryktes hos halvparten av mennene som ble intervjuet. En av tre menn mente også at kvinnen var helt eller delvis ansvarlig for overgrepet hvis hun hadde vært beruset eller var utfordrende kledd.

Konsekvenser av voldtektsmyter. Presentasjon av voldtektsmyter i rettssaker har vist seg å ha innvirkning på domsavgjørelser (Gray, 2006). Jury medlemmer som i liksom-

rettssaker fikk høre uttalelser som underbygget voldtektsmyter var mer tilbøyelig til å finne tiltalte uskyldig. Veiledning fra dommer som støttet voldtektsmyter var assosiert med frifinnelse, og veiledning fra dommer som stod i opposisjon til voldtektsmyter var assosiert med at tiltalte ble funnet skyldig. Gray (2006) understreker på grunnlag av disse funnene viktigheten av nøytrale veiledninger fra dommer ved rettssaker med jury.

Andre personers tilsynelatende aksept av voldtektsmyter later også til å ha innvirkning på en persons rapportering av egen tilbøyelighet til å utøve seksuell vold. Hvis voldtektsmyter aksepteres som den sosiale normen kan det fungere som årsaksfaktor til seksuell vold (Bohner et al., 2006).

Det er også undersøkt hvilken effekt medias presentasjon av voldtektsmyter har. En studie tok utgangspunkt i medias dekning av anklagene om seksuelle overgrep begått av en kjent basketballspiller i USA (Franiuk et al., 2008). De fant at 10 % av den undersøkte nyhetsdekningen inneholdt referanser til voldtektsmyter. Menn som leste oppslag som forfektet voldtektsmyter anså i mindre grad basketballspilleren å være skyldig enn de som leste oppslag som ikke refererte til voldtektsmyter. De inntok i større grad også voldtektsstøttende holdninger enn de som ikke leste nyheter som refererte til voldtektsmyter.

Lonsway og Fitzgerald (1994) hevder etter litteraturgjennomgang at det er en sterk relasjon mellom voldtektsmyter og atferd. Dette kan gjelde både det å dømme voldtektsmenn og det å utøve seksuell aggresjon. Voldtektsmyter kan være med på å forklare hvorfor voldtekt finner sted, samt forklare hvorfor personer unnskyldes og frikjennes for slike handlinger (Lonsway & Fitzgerald, 1994). I Burts utvalg var over halvparten enig i utsagn knyttet til voldtektsmyter, og hun poengterer dermed at "the world is indeed not a safe place for rape victims" (Burt, 1980, s. 229).

Burts definisjon av voldtektsmyter som "fordømmende, stereotype eller feilaktige antagelser om voldtekt, voldtekts ofre og voldtektsforbrytere som skaper et klima fiendtlig mot

voldtekts ofre” (Burt, 1980, s. 217, egen oversettelse) kan videre være med på å gi en forståelse av hvorfor voldtekt er underrapportert. Hvis det på ulike samfunnsplan uttrykkes slike holdninger som voldtektsmytene representerer, er det rimelig å tro at voldtekts ofre kan føle skam og ansvar. Terskelen for å anmelde et slikt forhold vil da være høy.

Studier av voldtekt og voldtektsforbrytere

Gannon et al. (2008) understreker at en forståelse av voldtektsforbryteres generelle trekk og karakteristikk er nødvendig for å utvikle en standardisert praksis for vurdering og behandling av voldtektsforbrytere. Videre også for å foreta tilpasninger for voldtektsforbrytere som skiller seg fra majoriteten (Gannon et al., 2008). En forståelse av voldtektsforbrytere vil naturligvis også være viktig fra et forebyggende perspektiv.

Studier indikerer at personer straffedømt for voldtekt er en svært heterogen gruppe på sosiodemografiske og personlighetsvariabler, og en profil typisk for voldtektsforbrytere virker ikke å finnes (Gannon et al., 2008). Det typiske for voldtektsforbrytere er imidlertid at dette er menn som forgriper seg på kvinner (Amnesty International, 2010b; Haugen, Slungård, & Schei, 2005; Stermac, Du Mont, & Kalemba, 1995). Sammenlignet med andre seksualforbrytere, blant annet barneovergripere, er voldtektsforbrytere i mindre grad representert i eldre (over 40 år) aldersgrupper (Dickey, Nussbaum, Chevolleau, & Davidsson 2002). Dickey et al. (2002) fant i sitt utvalg av straffedømte voldtektsforbrytere at i underkant av 10 % var over 40 år. En forklaring på den skjeve aldersfordelingen kan være senket fysisk overlegenhet, som i større grad er nødvendig ved overgrep mot voksne personer, samt nedsatt sexlyst som følge av økt alder (Dickey et al., 2002).

Fengslede voldtektsforbrytere er videre angitt i større grad å ha et variert kriminelt rulleblad enn barneovergripere, og ligner i større grad på voldsforbrytere når det kommer til kriminell atferd (Simon, 2000). Både voldsforbrytere og voldtektsforbrytere er rapportert å ha begått ikke-voldelig kriminalitet (Simon 2000). Simon (2000) fant i sin studie at over

halvparten av voldtektsforbrytere og voldsforbrytere hadde omfattende kriminelle rulleblad, og hevder at seksualforbrytere ikke avgrenser seg til seksuell kriminalitet. Forbrytere generelt er funnet og i liten grad å spesialisere seg innenfor en type kriminalitet, og majoriteten av kriminelle utviser stor allsidighet i kriminell aktivitet (Simon, 1997). Gannon et al. (2008) summerer opp forskning på voldtektsforbryteres kriminalhistorie og hevder at de, i likhet med voldsforbrytere, er typisk allsidige og voldelige i sin kriminelle atferd. Blant personer anmeldt for voldtekt i Oslo (2010) var rundt tre fjerdedeler registrert med tidligere kriminelle forhold (Sætre & Grytdal, 2011).

Andre hevder at seksualforbrytere kan være både allsidige og spesialiserte i sin kriminelle atferd (Soothill, Francis, Sanderson, & Ackerly, 2000). Soothill et al. (2000) kommenterer på at begrepet seksualforbrytere er et begrep som skaper antydninger til at dette er en homogen gruppe som skiller seg fra den generelle gruppen av forbrytere. De påpeker videre at distinksjonen fra andre forbrytere kan være hensiktsmessig for noen seksualforbrytere, mens det for andre kun er en type kriminell atferd de utøver innenfor et bredere spekter av kriminell atferd. Utvalget i deres studie bestod ikke spesifikt av voldtektsforbrytere, men en større gruppe seksualforbrytere. Personene i studien deres som var dømt for seksuelle overgrep mot kvinner var i større grad også straffedømt for vold og vinningsforbrytelser, og var i mindre grad straffedømt for andre seksualforbrytelser sammenlignet med det resterende utvalget. Videre var de som var dømt for flere seksualforbrytelser oftest dømt for samme type seksualforbrytelse. De hevder derfor at seksualforbrytere kan være både spesialiserte og generelle i sin kriminelle atferd (Soothill et al., 2000).

Forekomst av psykiske problemer eller lidelser er i ulike studier funnet å være lav. Scully (1990, omtalt i Gannon et al., 2008) intervjuet straffedømte voldtektsforbrytere og fant lave nivåer av psykiske problemer rapportert hos denne gruppen. Det var heller ikke noe som

skilte denne gruppen fra en gruppe som hadde begått ikke-seksuell kriminalitet. En studie av voldtektsforbrytere i en svensk fengselspopulasjon undersøkte forekomst av diagnostiserbare psykiske lidelser (Langström, Sjöstedt, & Grann, 2004). Det ble her funnet høyest forekomst av alkoholmisbruk eller avhengighet (9,3%), stoffmisbruk (3,9%) og personlighetsforstyrrelser (2,6%). I forbindelse med personlighetsforstyrrelser og voldtektsforbrytere har det vært mest fokus på psykopati eller psykopatiske trekk (Gannon et al., 2008). Hare (1991, 1999, omtalt i Gannon, 2008) estimerer at diagnostiserbar psykopati forekommer hos 40-50% av voldtektsforbrytere, og i større grad enn hos barneovergripere. I tråd med dette fant Vess, Murphy og Arkowitz (2004) at nesten halvparten av voldtektsforbryterne i deres utvalg hadde en psykopatiskåre på 30 eller mer, noe som klassifiseres som psykopati. Den gjennomsnittlige psykopatiskåren var signifikant høyere hos voldtektsforbryterne sammenlignet med barneovergriperne.

En studie av voldtektsforbrytere, voldsforbrytere og barneovergripere i en fengselspopulasjon viste at voldtektsforbrytere i større grad hadde forgrepet seg på bekjente (Gudjonsson & Sigurdsson, 2000). Voldsforbrytere forgrep seg i større grad på fremmede, og barneovergripere slektninger eller venner. Den samme studien viste at voldsforbryterne og voldtektsforbryterne oftere var beruset ved tidspunkt for overgrepet, noe som var tilfellet for tre fjerdedeler av voldtektsforbryterne. Gudjonson og Sigurdsson (2000) foreslår at relasjon til offer og høy forekomst av alkoholpåvirkning indikerer at overgrep gjennomført av voldsforbrytere og voldtektsforbrytere er mer opportunistisk av karakter enn hos barneovergripere. Videre funn i denne studien viste at halvparten av voldtektsforbryterne trakk tilbake tilståelse før rettssak. Dette forekom ikke i de to andre gruppene. Dette kan forstås ut fra de egenskaper som er unike for voldtektssaker, nemlig at det rettslige spørsmålet i hovedsak dreier seg om hvorvidt det forelå samtykke fra fornærmede eller ikke. Fysiske bevis (for eksempel DNA) kan presenteres i voldtektssaker, men hvis tiltalte erkjenner

seksuell omgang er ikke dette nødvendigvis bevis for at noe kriminelt har funnet sted (Gudjunsson & Sigurdsson, 2000).

Voldtekt innenfor ulike relasjoner. Hvorvidt karakteristika ved seksuelle overgrep henger sammen med overgripers relasjon til offer er undersøkt i ulike studier. Seksuelle overgrep begått av fremmede virker å skille seg fra overgrep begått av noen som er kjent for offeret. Stermac et al. (1995) fant at flertallet av kvinnene (rundt to tredjedeler) i deres utvalg, som bestod av kvinner som oppsøkte et voldtektsmottak i Canada, kjente sin overgriper. Av disse hadde nesten en fjerdedel blitt utsatt for overgrep av tidligere eller nåværende kjæreste eller ektefelle. De fant videre at overgrep begått av bekjente i større grad dreide seg om overgrep mot kvinner som sov eller var beruset, og at det i større grad fant sted på en privat arena. Overgripere fremmed for offeret anvendte i større grad vold og våpen, og var mer trolig å forgripe seg flere ganger. Overgrep av fremmed fant oftere sted utendørs. Selv om forskjellige karakteristikk i større eller mindre grad var representert ved de to gruppene overgripere var det også overlapp mellom gruppene. Overgrep begått av fremmed bestod av mer, og mer variert vold, men vold fant også sted hos en andel overgrep begått av bekjente. Woods og Porter (2008) rapporterer at overgrep begått av ikke-kjente i større grad kan assosieres med en fiendtlig og voldelig stil sammenlignet med overgrep begått av kjente.

En studie gjennomført blant kvinner som oppsøkte voldtektsmottaket ved St. Olavs Hospital i Trondheim viste også en høyere forekomst av overgrep begått av bekjente enn fremmede (Haugen et al., 2005). De fant at kjent overgriper ble rapportert tre ganger så ofte som fremmed. I sakene hvor nasjonalitet ble rapportert, var fremmed overgriper mer representert enn kjent overgriper (Haugen et al. 2005). I en undersøkelse av anmeldte voldtekter i Oslo 2010 (Sætre & Grytdal, 2011) vurderes voldtekt i sammenheng med personer av utenlandsk opprinnelse. Det poengteres i denne sammenheng at dette tema har i stor grad vært i fokus i media. Ved rundt tre fjerdedeler av anmeldte voldtekter i Oslo var

imidlertid overgriper europeisk statsborger og i hovedsak norsk. Det foreligger lite litteratur om hvorfor eller hvordan utenlandsk opprinnelse henger sammen med voldtekt.

Voldtektsanmeldelser omhandler kun en liten andel av voldtekter som faktisk finner sted, og Sætre og Grytdal understreker at anmeldelsestilbøyeligheten ikke er lik overfor ikke-norske som norske (Sætre & Grytdal, 2011).

Haugen et al. (2005) differensierer relasjonsbegrepet ytterligere, og ser på overgrep begått av henholdsvis fremmede, tilfeldig bekjente, bekjente og partnere. Over halvparten av overgriperne hadde anvendt fysisk vold, og vold ble rapportert ved nesten samtlige overgrep begått av partner, og vold var mer vanlig hos partnere og fremmede enn bekjente og tilfeldige. Partnere og fremmede viste således en større tendens til voldsbruk. Kun overgripere kjent for offer hadde imidlertid benyttet den groveste formen for vold (kvelertak, våpen). Dette står i motsetning til det Stermac et al. (1995) rapporterer. Rundt halvparten av ofrene informerte at de hadde drukket alkohol ved overgrepssituasjonen, men i mindre grad der overgriper var partner.

Studier spesifikt rettet mot partnervoldtekt (voldtekt i intime relasjoner) indikerer en høy forekomst av denne typen voldtekt; fra 10-14% av gifte kvinner, og andelen er betraktelig høyere for kvinner som lever i voldelige partnerforhold (40-50%) (Martin, Taft, & Resick, 2007). Dette kan indikere en reell høynet voldtektorisiko for kvinner som lever i voldelige forhold, men det spekuleres også i om kvinner som blir voldtatt av sin partner i forhold som ellers ikke preges av vold selv ikke definerer hendelsesene som voldtekt (Hanneke, Shields & McCall, 1986 omtalt i Bennice & Resick, 2003). Hvis det ikke defineres som voldtekt av offer, vil det heller ikke rapporteres. Forskjeller i hva som defineres som ekteskapsvoldtekt av forskere er videre en metodisk svakhet ved studiene av forekomst (Bennice & Resick, 2003; Martin et al., 2007). Ved beskrivelse av partnervoldtekt tar Bergen (2006) frem at kvinner som blir voldtatt av sin partner ofte også utsettes for annen alvorlig vold, trusler om vold og

våpenbruk. Disse kvinnene opplever også ofte gjentatte seksuelle overgrep (Bergen, 2003). Studier på partnervoldtekt gir også indikasjoner på at disse kvinnene har mer alvorlige posttraumatiske vansker enn kvinner voldtatt av fremmede eller kvinner kun utsatt for vold (Bernice & Resick, 2003).

Kognisjonens rolle ved menns ønske om eller behov for å voldta er også undersøkt. Ryans (2004) litteraturgjennomgang tar for seg studier av fengslede voldtektsforbrytere og universitetsstudenter i tilknytning til bekjentskapsvoldtekt. Hun hevder i sin kognitive modell at alle voldtektsforbrytere i stor grad deler de samme holdninger og antagelser. Dette gjelder uavhengig om det er voldtektsforbrytere som er straffedømt, er studenter, har voldtatt fremmede eller partner, anser seg selv som voldtektsforbrytere eller ser på atferden sin som normal. Antagelser og holdninger som presenteres er at voldtekt kan rettferdiggjøres, kvinner og menn er seksuelle fiender og at det er akseptabelt for menn å ha et overdrevent seksuelt fokus. Videre antas det at voldtektsmenn har en oppfatning av hva som er passende maskulinitet og at denne oppfatningen kan tillate bruk av makt mot kvinner i seksuelle situasjoner. Ryan (2004) understreker at det å begå voldtekt er en handling som voldtektsmannen velger å utføre, og at dette valget betinger en kognisjon som støtter en slik handling.

Voldtekt og alkohol. Ulike studier indikerer at rundt halvparten av straffedømte voldtektsforbrytere hadde drukket alkohol ved tidspunkt for overgrepet (Abbey, 2008; Abbey, Zawacki, Buck, Clinton, & McAuslan, 2004). Alkohol er det mest vanlig brukte rusmiddelet i forbindelse med seksuelle overgrep men noen overgripere rapporterer også om narkotikabruk (Abbey, 2008). Blant anmeldte voldtekter i Oslo i 2010 ble over halvparten av gjerningsmennene og to tredjedeler av ofrene beskrevet å være ruspåvirket (Sætre & Grytdal, 2011). Andelen alkoholpåvirkede ble angitt å være høyere enn narkotikapåvirkede, både blant overgripere og ofre.

Flere forskere har funnet en positiv sammenheng mellom seksuelle overgrepshandlinger og stort forbruk av alkohol (Abbey, 2008). For eksempel ble det i undersøkelse av et randomisert utvalg av ugifte menn identifisert en positiv sammenheng mellom utførelse av seksuelle overgrep og alkoholproblemer (Abbey, Parkhill, BeShears, Clinton-Sherrod & Zawacki, 2006). I en eksperimentell studie ved Johnson, Noel & Sutter-Hernandez (2000) fikk de deltakende mennene se en video av en kvinne og en mann som møttes på "blind date". I den ene situasjonen opptrådte kvinnen vennlig, entusiastisk, og rørte mannen på armen. I den andre situasjonen opptrådte kvinnen uvennlig, lite entusiastisk og lite pratsom. Mennene, ved høyt inntak av alkohol, uttrykte større grad av aksept for seksuell aggresjon i forbindelse med den første situasjonen. De tilla også kvinnen større ansvar. (Johnson et al., 2000).

I sin gjennomgang av forskningslitteratur på tema alkohol og seksuelle overgrep presenterer Abbey (2008) tre forklaringer på hvorfor alkohol og seksuelle overgrep så ofte opptrer sammen. En forklaring er at alkohol i seg selv er årsak til at noen seksuelle overgrep finner sted. Alkohol virker inn på kognitiv prosessering, og ruspåvirkede har nedsatt impuls kontroll som gjør det vanskelig å stoppe påbegynte handlingsrekker. De utviser videre en tendens til å fokusere på kortsiktig belønning og ignorere langsiktige konsekvenser. En annen forklaring er at et ønske om å begå seksuelle overgrep fører til alkoholinntak. Personers antagelser og holdninger knyttet til alkohol kan ha innvirkning på tanker, følelser og atferd etter alkoholinntak. Hun tar i den sammenheng opp den amerikanske kultur, som hun hevder glamoriserer alkohol og knytter det til seksuell lyst, seksuelle prestasjoner, aggresjon og hemningsløs atferd. En person kan velge å innta alkohol hvis det foreligger et ønske om å oppføre seg i tråd med dette. I sammenheng med dette vil trolig en påvirket person tolke andres atferd i tråd med egne antagelser og holdninger rundt alkohol. Dette kan føre til at signaler som ikke er ment å formidle seksuell interesse tolkes som dette. Noen studier som ser

på forskjellene mellom gruppene edrue overgripere og ruspåvirkede overgripere indikerer at ruspåvirkede overgripere har sterkere antagelser om effekten av alkohol på egen atferd og kvinners atferd. Den tredje forklaringen er at det hos noen eksisterer en underliggende faktor som forårsaker både alkoholbruk og seksuell aggresjon, for eksempel grunnleggende personlighetstrekk (Abbey, 2008).

En oppsummering av forskningsfunn på alkohol og grad av aggresjon angir at disse er noe inkonsistente, men at berusede overgripere tenderer til å være mer aggressive i overgrepssituasjoner, samtidig som høye doser alkohol medfører vansker med å fullføre overgrepet (Abbey, 2008). Abbey, Clinton, McAuslan, Zawacki & Buck (2002) fant at overgriper var mest voldelig i overgrepssituasjonen når de enten var edru eller hadde drukket store mengder alkohol. Abbey et al. (2002) antar at aggresjon brukes forskjellig for disse to gruppene. Edrue overgripere anvender muligens aggresjon bevisst med mål om å skremme offeret, mens det hos sterkt berusede personer er en mindre planlagt atferdskarakteristikk og heller en konsekvens av alkoholinntaket. Studien rapporterer videre at jo mer alkohol offeret hadde inntatt jo mindre aggressiv atferd utviste overgriper. En sannsynlig forklaring på dette er at fysisk maktbruk er mindre nødvendig for å oppnå seksuell omgang ved disse situasjonene (Abbey, 2002). En forklaring på hvorfor sterkt berusede hadde anvendt stor grad av vold kan være at det høye alkoholinntaket medførte et tap av vurderingsevne knyttet til hvor mye makt som var nødvendig å bruke for å oppnå seksuell omgang. Abbey et al. (2002) kommenterer fra et forebyggende perspektiv viktigheten av at menn gjøres klar over hvilken effekt alkohol har på egen atferd og vurderingsevne. Videre at de får vite at seksuell omgang med en kvinne som er for beruset til å samtykke klassifiseres som voldtekt, selv om seksuell omgang med denne personen har funnet sted tidligere.

Abbey et al. (2004) understreker at man mangler store representative undersøkelser på seksualforbrytere generelt, og at dette er nødvendig for å kartlegge karakteristika ved

seksualforbrytere, samt for å kunne sammenligne ruspåvirkede og edrue overgripere. Det meste av kunnskapen om seksuelle overgripere er funnet i populasjoner av straffedømte voldtektsforbrytere og universitetsstudenter (Abbey et al., 2004; Abbey, 2008). Andre svakheter ved studier av seksuelle overgrep og alkohol er at det ofte kun registreres om overgriper har inntatt alkohol eller ikke, ikke i hvor store mengder (Abbey et al., 2004).

Denne studien

Denne studien er av eksplorerende karakter: Det sentrale spørsmålet er om det er noe som kjennetegner voldtektsforbrytere. Samtidig som den samlede gruppen voldtektsforbrytere beskrives vil også undergrupper av voldtektsforbrytere defineres og beskrives. På bakgrunn av gjennomgått teori og empiri er undergruppene differensiert ut fra tre ulike kriterier; relasjon, fremgangsmåte anvendt for å oppnå seksuell omgang, og om voldtektsforbryter har vært ruspåvirket.

METODE

Datamateriale

Data er registrert fra lagrettsdommer hentet ut fra Lovdatas databaser. Lovdata er en privat stiftelse opprettet av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo, som har som formål å etablere og drive systemer for rettslig informasjon (lovdata.no). Databasene til Lovdata inneholder saksreferater fra rettsavgjørelser. Data i denne undersøkelsen er hentet fra slike saksreferater fra lagmannsretten, som er anonymiserte, offentlig tilgjengelige dokumenter. Et søk på ”§ 192” blant rettsavgjørelser i lagmannsretten fra 01.01.07 til 31.12.09 ga et treff på 259 saksreferater.

Saksreferater som utelukkende omhandlet overgrep mot barn (her definert som personer under seksuell lavalder) og begått av personer over myndighetsalder er ekskludert. Dette var til sammen tretti personer og saksreferater. Ytterligere ni personer (i syv saksreferater) ble ekskludert av forskjellige årsaker. For to av personene omhandlet ikke rettssaken behandling av overtredelse av § 192, men overtredelse av andre paragrafer i kapittel 19 (seksualforbrytelser) i straffeloven. Fornærmedes troverdighet i en gammel voldtektssak var tema i tilknytning til en tredje person. Hvordan straffen burde gjennomføres til allerede straffedømte ble vurdert for to personer, grunnet henholdsvis ung alder og helsetilstand. Den anonymiserende bruken av «A» og «B» om de tiltalte var uklar, og to personer ble derfor ekskludert siden det var vanskelig å si hvilken informasjon som tilhørte de ulike tiltalte. Manglende informasjon om tiltalte eller overgrepssituasjonen utover tiltalepunktet gjorde at ytterligere to personer ble ekskludert. Det manglet informasjon om selve overgrepssituasjonen og tiltalte ved alle personene som er ekskludert.

Operasjonalisering og registrering av variabler

Datamaterialet består derfor av 215 saksreferater fra lagmannsretten hvor det foreligger tiltale for overtredelse av § 192, i perioden 2007-2009. Datamaterialet er videre

operasjonalisert som skårbare variabler for hver enkelt person under tiltale, og kodet og analysert med Statistical Package for the Social Sciences (SPSS), versjon 17. Til sammen dreier dette seg om 242 tiltalte. Hver av de tiltalte utgjør en case i SPSS.

Det foreligger ikke noe fast mønster for hvilken informasjon som rapporteres i referatene, med unntak av tiltalepunkter og dom. Referatene gir imidlertid ofte omfattende beskrivelser av overgrepssituasjonene, og inneholder informasjon om tiltalte. Operasjonalisering av variablene er utført etter gjennomgang av referatene. Variablene er basert på hvilken informasjon det er mulig å hente fra referatene, og hva som er relevant med tanke på formålet med studien. Informasjon som registreres i SPSS faller inn i kategoriene bevis og dom, karakteristika ved tiltalte, karakteristika ved fornærmede og karakteristika ved overgrepssituasjonen.

Bevis og dom. Variabler knyttet til domsavsigelse tar for seg hvorvidt tiltalte (1) *ble straffedømt i tingretten*, (2) *ble straffedømt i lagmannsretten* og (3) *ble straffedømt i lagmannsretten og/eller dømt til å betale fornærmede oppreisning*.

Variablene som omhandler bevis er dikotome (beskrives/beskrives ikke) variabler. Variablene gir informasjon om det beskrives (1) *DNA-funn*, (2) *skader i fornærmedes underliv* og/eller (3) *vitner, film eller bilder av overgrepssituasjonen*.

Karakteristika ved de tiltalte. Kjønn er registrert for samtlige tiltalte. Aldersvariabelen er operasjonalisert som alder ved tidspunkt for overgrepet, og registrert i hele tall. Der hvor det foreligger tiltale for flere overgrep er alder ved første overgrep registrert.

Demografiske kjennetegn. Tiltaltes arbeidsstatus og sivilstatus er registrert som kategoriske variabler. Arbeidsstatus er delt inn i kategoriene (1) *arbeidsledig*, (2) *jobb eller skole* og (3) *uføretrygdet, attføringsordning el.*, og sivilstatus deles inn i kategoriene (1) *enslig eller skilt* og (2) *partner eller gift*. Registrering av disse variablene tar utgangspunkt i

beskrivelser av tiltaltes livssituasjon ved tidspunkt for rettssak. Hvorvidt det beskrives i rettsdokumentet om tiltalte er av utenlandsk opprinnelse er kodet som dikotom variabel (beskrives/beskrives ikke).

Strafferettslige forhold. Tidligere dommer er registrert som flere dikotome (ja/nei) variabler, og gir informasjon om (1) *tiltalte er tidligere straffedømt*, om tiltalte tidligere er dømt for (2) *voldsforbrytelser*, (3) *vinningsforbrytelser*, (4) *voldtekt (§ 192)*, (5) *trusler*, (6) *narkotikaforbrytelser*, og (7) *andre seksualforbrytelser* i kapittel 19 av straffeloven. Hvis tiltalte har tidligere dommer som ikke faller inn i noen av de nevnte kategoriene er det kodet som tidligere dømt for (8) *annet*. Eksempler på tidligere dommer som faller inn i denne kategorien er brudd på vegtrafikkloven, våpenloven og lignende.

Hvorvidt det gjøres kjent i saksreferatene at tiltalte har (1) *begått overgrep (§ 192) mot flere personer*, og/eller (2) *begått flere overgrep (§ 192) mot samme person* er kodet som dikotome (kjent/ikke-kjent) variabler på grunnlag av informasjon om dom i aktuelle sak og eventuelle tidligere dommer.

Variablene som omhandler tiltaleinnhold er alle dikotome variabler (del av tiltalen/ikke del av tiltalen). Hvert ledd og hver bokstav i § 192 utgjør en egen variabel i SPSS. Videre er det kodet for om tiltalen dreier seg om (1) *flere overtredelser av § 192*, (2) *overgrepet er begått av flere i fellesskap*, og om det dreier seg om (3) *voldtektsforsøk (§ 49)*. Det er også kodet for om tiltalte er under tiltale for (4) *overtredelser av andre paragrafer enn § 192*.

Tiltaltes forklaringer av forholdene i tiltalen er kodet som tre dikotome (ja/nei) variabler. Disse gir informasjon om hvorvidt tiltalte (1) *erkjenner straffeskyld*, (2) *erkjenner at seksuell omgang har funnet sted* og (3) *hevder den seksuelle omgangen var frivillig*. Hvis tiltalte forklarer flere voldtektssituasjoner, registreres den første.

Dom for overtredelser av andre paragrafer enn § 192 er registrert som dikotome (ja/nei) variabler. Disse variablene tar for seg om tiltalte i den aktuelle sak er dømt for (1) *overtredelse av andre paragrafer*, og om dette omhandler forbrytelser innenfor kategoriene (2) *vold*, (3) *vinning*, (4) *narkotika*, (5) *trusler*, (6) *frihetsberøvelse*, (7) *andre seksualforbrytelser* fra kap. 19 i straffeloven og/eller (8) *annet*. Videre registreres det om straffereaksjonen er (9) *forvaring*.

Psykisk helse. Tiltaltes psykiske helse er registrert som dikotome (beskrives/beskrives ikke) variabler. Variablene tar for seg om det beskrives i saksreferatet om tiltalte (1) *har/har hatt psykiske problemer*, (2) *er gitt psykiatrisk diagnose*, (3) *møter kriteriene for personlighetsforstyrrelse eller atferdsforstyrrelse*, (4) *møter kriteriene for ADHD*, og/eller (5) *har rusproblemer*.

Karakteristika ved de fornærmede. Kjønn og alder til fornærmede er registrert på samme måte som for de tiltalte.

Karakteristika ved overgrepssituasjon. Variablene for karakteristika ved overgrepssituasjonen er alle dikotome variabler. Relasjonen mellom tiltalte og fornærmede er registrert ved hjelp variablene (1) *overfall*, (2) *ukjent eller tilfeldig bekjentskap*, (3) *bekjente* og (4) *partner*. Hvis overgrep i saksreferatene omtales som overfallsvoldtekt er det kodet som overfall i SPSS. Hvis relasjonen beskrives som ukjent eller fornærmede og tiltalte har kjent hverandre i mindre enn 24 timer, er det registrert som ukjent eller tilfeldig bekjentskap. Omtales relasjonen som venner, familie eller bekjente, er det kodet som bekjente. Relasjonsvariabelen partner inkluderer kjæreste, tidligere kjæreste, ektefelle eller tidligere ektefelle. Flere av relasjonsvariablene kan være gjeldende hvis tiltalen omhandler overgrep mot flere personer.

Åsted for voldtekten er registrert med variablene (1) *privat arena* og (2) *offentlig arena*. Privat arena er definert som hjemmet til fornærmede eller tiltalte, deres felles hjem

eller andre lokaler som midlertidig fungerer som deres hjem (eks. hotellrom). Hvis voldtekten har funnet sted på fest, utested eller nachspiel, på gaten eller andre uteområder, i bil eller taxi er det registrert som offentlig arena. Begge variablene er i noen tilfeller kodet som ja, når det dreier seg om flere overgrep.

Variablene som omhandler bruk av vold, trusler og rus er kodet på grunnlag av om variabelbetingelsene beskrives i saksreferatet eller ikke. Variablene som omhandler vold gir informasjon om tiltalte har (1) *anvendt fysisk makt mot fornærmede som å holde fast eller holde nede*, (2) *anvendt vold som slag, spark kvelertak ol. og/eller* (3) *brukt våpen eller gjenstander som våpen mot fornærmedes kropp*. Variablene som dreier seg om trusselbruk gir informasjon om tiltalte har (1) *truet fornærmede verbalt og/eller* (2) *truet fornærmede med våpen*. Variablene som tar for seg rus forteller om tiltalte (1) *har drukket alkohol*, (2) *har brukt narkotika*, og/eller (3) *er beskrevet som beruset*. De samme tre variablene er også kodet for fornærmede. Videre er det kodet for om tiltalte har (4) *tvunget fornærmede til å innta rusmidler*. Der hvor det beskrives flere overgrepssituasjoner, er informasjon fra det førstnevnte overgrepet registrert.

Analyse

Analysene vil i hovedsak omhandle voldtektsforbrytere som her defineres som de tiltalte som er straffedømt, og/eller dømt til å betale fornærmede oppreisning, for brudd på § 192. De tiltalte som er straffefrikjent men dømt til å betale fornærmede oppreisning, tas altså med i denne gruppen. Dette fordi retten med en slik dom anser at fornærmede med stor sannsynlighetsovervekt har blitt utsatt for det tiltalte forholdet. Flere av saksreferatene som beskriver fullstendig frifinnelse inneholder lite informasjon. De som er frifunnet er derfor tillagt liten vekt i den videre analysen. De er imidlertid inkludert ved beskrivende analyser av bevis- og domsvariablene.

Variablene er i hovedsak på nominalnivå, og det er derfor utført frekvensanalyser.

Gjennomsnittsverdier rapporteres for aldersvariablene.

RESULTATER

Bevis og dom

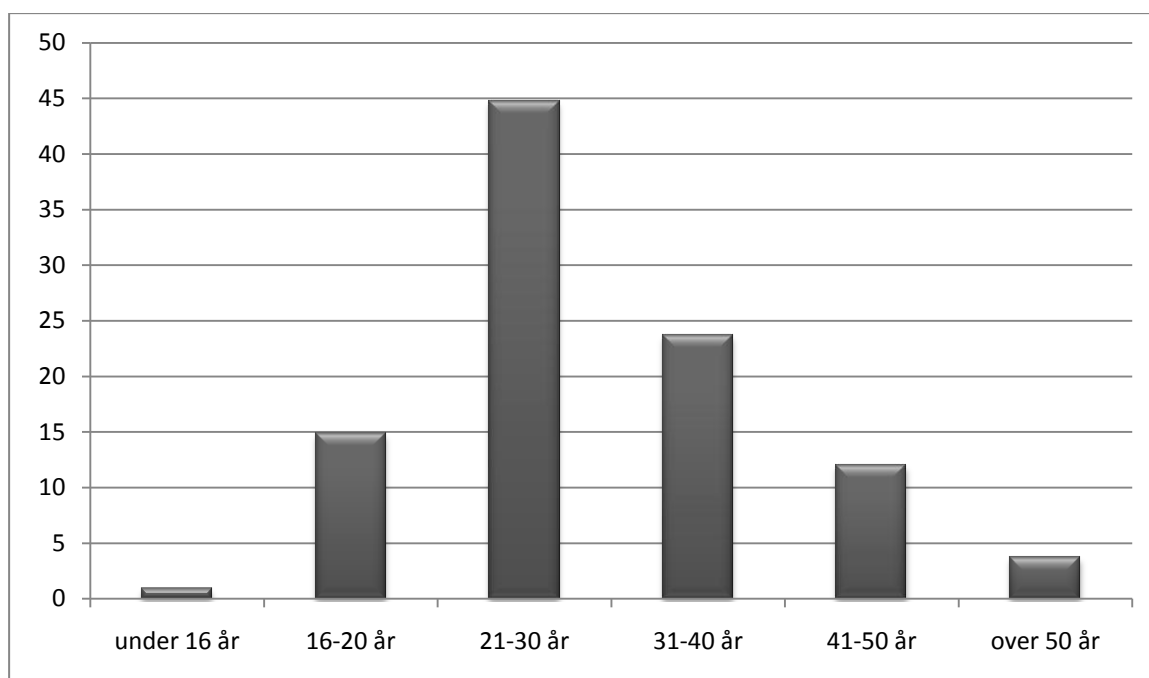
Blant samtlige under tiltale er 91,7% straffedømt i tingretten i samme sak. Videre er 82,6% straffedømt i lagmannsretten. Prosentandelen straffedømt i lagmannsretten og/eller dømt til å betale fornærmede oppreisning er 89,3%.

Bevis i form av DNA er beskrevet i tilknytning til 13,6% av de tiltalte. Rifter og skader i fornærmedes underliv er beskrevet i forbindelse med 5% av de tiltalte, og vitner, bilder eller film hos 12,4% av de tiltalte. Rapportering av DNA-bevis foreligger hos fire av de tiltalte frikjent for straff. Rifter og skader i fornærmedes underliv rapporteres ved to tiltalte som er frikjent for straff. Vitner, bilder eller film forekommer hos fem tiltalte som er frikjent for straff. I forbindelse med samtlige tiltalte hvor bevis i form av vitner, bilder eller film og skader i fornærmedes underliv er beskrevet, foreligger det imidlertid straffedom og/eller dom til å betale oppreisning. I forbindelse med en av de tiltalte hvor DNA-bevis rapporteres foreligger det full frifinnelse.

De videre beskrivelsene omhandler kun de tiltalte straffedømt og/eller dømt til å betale oppreisning i lagmannsretten, til sammen 216 personer, og betegnes videre som voldtektsforbrytere.

Karakteristika hos voldtektsforbryterne

Kjønn og alder. Flertallet av voldtektsforbryterne ($n=216$) er menn, og fire er kvinner (1,9%). Alderen til voldtektsforbryterne er fra 15 år til 66 år. Gjennomsnittsalderen er 29,8 år ($SD=10,3$ år), median 27 år og modus 21 år, hvilket indikerer en noe skjev fordeling. Den største andelen, rundt halvparten (44,7%), befinner seg i den yngre aldersgruppen 21-30 år, mens 23,7% tilhører aldersgruppen 31-40 år. Kun to (0,9%) er under

Figur 1. Prosentfordeling av voldtektsforbyrernes (n=216) aldersgruppetilhørighet.

16 år, og 15,7% tilhører aldersgruppene over 40 år. En oversikt over aldersfordelingen er fremstilt i Figur 1.

Demografiske kjennetegn. Nærmere en tredjedel (29,2%) er beskrevet som personer av utenlandsk opprinnelse. Ved tidspunkt for rettssak var 37% i arbeid eller under utdanning, 15,3% var arbeidsledig og 10,2% var uføretrygdet el. Videre var 19,4% i et partnerforhold og 30,1% enslig. En høy andel av saksreferatene mangler informasjon om voldtektsforbyrernes sivilstatus (50,5%) og arbeidsstatus (37,5%).

Strafferettslige forhold. Over en tredjedel (35,6%) av voldtektsforbyrterne er tidligere straffedømt, der tidligere dom for voldsforbrytelser er høyest representert og gjelder for 20,4 %. For rundt en femtedel (19,9 %) spesifiseres det at de ikke tidligere er straffedømt. En andel av voldtektsforbyrterne rapporteres å ha tidligere dommer for vinningsforbrytelser (7,9%), trusler (6,9%), voldtekt (6,5%), narkotikaforbrytelser (6%), andre seksualforbrytelser (3,2%) og annet (11,6%). På bakgrunn av tidligere dommer og aktuell dom gjøres det kjent at 18,1 % har begått overgrep mot flere personer, og 9,3 % har begått flere overgrep mot samme

person. I nesten halvparten (44,4%) av saksreferatene gis det ikke informasjon om voldtektsforbryterens kriminalhistorie.

De fleste av tiltalene dreier seg om overtredelse av § 192 1.ledd a (vold eller truende atferd; 72,2%) og 2. ledd a (samleie; 79,6%). I underkant av en tredjedel er tiltalt for overtredelse av § 192 1. ledd b) (fornærmede ikke i stand til å motsette seg handlingen; 31,5%).

Omtrent hver fjerde (23,1%) er under tiltale for flere overtredelser av § 192, og 16,2% beskrives i tiltalen å ha begått voldtekten i fellesskap med andre. Halvparten (50,5 %) er under tiltale for overtredelse av andre paragrafer enn § 192. En fullstendig frekvensoversikt over tiltaleinnhold er fremstilt i Tabell 1.

Voldtektsforbryternes forklaringer av forholdene i tiltalen er i en stor andel av sakene ikke beskrevet. Vel halvparten erkjenner imidlertid ikke straffeskyld (53,7%), mens 7,9% erkjenner straffeskyld. Nesten en tredjedel (31,5%) erkjenner at seksuell omgang har funnet sted, mens 11,6% ikke erkjenner dette. Videre hevder 18,1% at den seksuelle omgangen var frivillig fra fornærmedes side, mens 6,9% forklarer at dette ikke var tilfellet.

Nesten halvparten (46,8%) er også dømt for overtredelse av andre paragrafer enn § 192. Rundt en fjerdedel (26,4%) er dømt for voldsforbrytelser. Videre er 17,6 % dømt for trusler, 12 % dømt for andre seksualforbrytelser og 17,6% dømt for annet. Fullstendig oversikt over andel også dømt for andre forbrytelser er fremstilt i Tabell 1.

Psykisk helse. Om voldtektsforbryteren har eller har hatt psykiske problemer beskrives for 19,9%.. Videre er 14,4% gitt psykiatrisk diagnose, 4,6% har diagnosen ADHD og 6,5% har diagnosen personlighetsforstyrrelse eller atferdsforstyrrelse. Det beskrives at 14,8 % har rusproblemer.

Tabell 1

Frekvensanalyse av tiltaleinnhold og andre egenskaper ved dom hos voldtektsforbryterne

Tiltaleinnhold	Andel voldtektsforbrytere (n=216)	
	N	%
1 ledd a) - vold eller truende atferd	156	72,2
1 ledd b) - fornærmede ute av stand til å motsette seg handlingen	68	31,5
1 ledd c) - fått noen til å utføre seksuell handling med selv eller andre	5	2,3
2 ledd a) - seksuell omgang var samleie	172	79,6
2 ledd b) - tiltalte fremkalt tilstand nevnt i 1. ledd b)	2	0,9
3 ledd a) - begått av flere i fellesskap	21	9,7
3 ledd b) - begått på særlig smertefull eller krenkende måte	14	6,5
3 ledd c) - tiltalte tidligere straffet etter § 192 eller § 195	8	3,7
3 ledd d) - fornærmede som følge av handlingen dør eller betydelig skadet	2	0,9
4 ledd – grov uaktsom voldtekt	1	0,5
Flere overtredelser av § 192	50	23,1
§ 49 er anvendt i tiltalen (voldtektsforsøk)	23	10,6
Overgrep begått av flere i fellesskap (ikke alle er under tiltale for 3 ledd a)	35	16,2
Dom for overtredelse av andre paragrafer	101	46,8
Vold	57	26,4
Trusler	38	17,6
Annet	38	17,6
Narkotika	26	12
Andre seksualforbrytelser	26	12
Vinningsforbrytelser	21	9,7
Frihetsberøvelse	10	4,6

Karakteristika ved fornærmede

De fornærmede er i hovedsak kvinner, det er kun i forbindelse med ni av voldtektsforbryterne (4,2%) at fornærmede er mann. Alder til de fornærmede er fra 12 år til 61 år. Gjennomsnittsalderen er 20,6 år (SD=9,7 år), median 17 år og modus 16 år. Det mangler imidlertid informasjon om fornærmedes alder i over halvparten av sakene (58,3%).

Karakteristika ved overgrepssituasjonen

Rundt tre fjerdedeler (74,5%) av voldtektsforbryterne er beskrevet å ha anvendt fysisk makt, 39,4% har utøvd vold som slag, kvelertak og lignende og 12,5% har brukt våpen mot

Tabell 2

Karakteristika ved overgrepssituasjon

Relasjon ^a	Andel voldtektsforbrytere (n=216)	
	N	%
Overfallsvoldtekt	22	10,2
Ukjente eller tilfeldig bekjente	71	32,9
Partner eller tidligere partner	52	24,1
Bekjente	55	25,5
Åsted^a		
Privat arena	132	61,1
Offentlig arena	74	34,3
Det er beskrevet i saksreferatet at domfelte har		
Utøvd fysisk makt	161	74,5
Utøvd vold i form av slag, spark, kvelertak og lignende	85	39,4
Brukt våpen/gjenstander mot fornærmedes kropp	27	12,5
Truet fornærmede verbalt	58	26,9
Truet fornærmede med våpen	29	13,4
Drukket alkohol	88	40,7
Brukt narkotika	20	9,3
Vært beruset	56	25,9
Tvunget fornærmede til å innta alkohol, narkotika el.	9	4,2
Det er beskrevet i saksreferatet at fornærmede har		
Drukket alkohol	99	45,8
Brukt narkotika	24	11,1
Vært beruset	84	38,9

Note. ^a Informasjon om dette ikke spesifisert hos en andel voldtektsforbrytere.

fornærmedes kropp. En fjerdedel (26,9%) er beskrevet å ha kommet med verbale trusler, og 13,4% har truet fornærmede med våpen. Blant rusvariablene er det høyest frekvens på beskrivelser om at voldtektsforbryter hadde drukket alkohol (40,7%), eller beskrevet som beruset (25,9%), og fornærmede drukket alkohol (45,8%) eller beskrevet som beruset (38,9%).

Relasjonen til fornærmede er ikke beskrevet eller noe uklar for tretti av voldtektsforbryterne (13,9%). I noen saker er ikke relasjonen beskrevet i det hele tatt, mens i

andre saker som omhandler flere fornærmede kan relasjonen være beskrevet for noen men ikke andre. Relasjon karakteriseres som ukjent, eller tilfeldig bekjent for rundt en tredjedel. Hos rundt en fjerdedel er relasjonen bekjent. Overfallsvoldtekt er gjeldende for 10,2%, mens rundt en fjerdedel (24,1%) har voldtatt partner eller tidligere partner. Rundt en tredjedel (34,3%) av voldtektsforbryterne har begått handlingen på en offentlig arena, mens en langt høyere andel (61,1%) har begått handlingen på en privat arena. Fullstendig oversikt over karakteristika ved overgrepssituasjonene er presentert i Tabell 2.

Analyser av undergruppene

Undergrupper av voldtektsforbrytere er definert ut fra ulike variabler. Fire grupper voldtektsforbrytere er definert ut fra relasjon mellom voldtektsforbryter og fornærmede; overfall, ukjent eller tilfeldig bekjentskap, partner og bekjente. Videre er tre grupper definert ut fra fremgangsmåten anvendt for å oppnå seksuell omgang; bruk av vold utover fysisk makt, anvendelse av trusler og utnyttelse av en persons manglende evne til å motsette seg handlingen (§ 192, 1.ledd b). Ytterligere en gruppe voldtektsforbrytere er definert ut fra beskrivelser om ruspåvirkning. Hver av undergruppene er sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne i utvalget på variabler som tar for seg karakteristika ved voldtektsforbryter og karakteristika ved overgrepssituasjon. Dette er gjort ved 2x2 krysstabulering med kji-kvadrat (χ^2) statistikk. Ved krysstabell-analysene hvor det i mer enn 20 % av cellene er en forventet frekvens lavere enn 5 er p-verdi fra Fisher's Exact Test anvendt. Siden mange sammenligninger er gjennomført er signifikansnivå satt til $p < .01$, for å redusere error-raten.

Karakteristika som forekommer i signifikant ($p < 0.01$) større eller mindre grad i undergruppene sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne er rapportert. Ved relasjonsgruppene er kun de sakene hvor relasjonen er spesifisert med i analysene.

Gruppene definert på bakgrunn av relasjon. Detaljert oversikt over frekvensfordeling mellom hver av undergruppene og de resterende voldtektsforbryterne er vist i Tabell 3.

Overfall. Samtlige av voldtektsforbryterne som hører til denne gruppen har oppnådd seksuell omgang ved å anvende fysisk makt. De er videre i større grad beskrevet å ha anvendt vold som slag, spark, kvelertak eller lignende. Dette forekommer dobbelt så ofte sammenlignet med den resterende gruppen voldtektsforbrytere. Videre er offentlig arena som åsted høyt representert. Tiltale for voldtektsforsøk forekommer ti ganger så ofte sammenlignet med den resterende gruppen. Erkjennelser av straffeskyld rapporteres betydelig oftere ved den gruppen, i nærmere en tredjedel av sakene, mot noe over 5 % hos de resterende voldtektsforbryterne. I en stor andel saker er det ikke gitt informasjon om erkjennelser av forholdene i tiltalen. At fornærmede har drukket alkohol eller blir beskrevet som beruset forekommer i mindre grad, rundt tre ganger sjeldnere.

Ukjent eller tilfeldig bekjentskap. Noen av situasjonsvariablene forekommer i større og mindre grad hos voldtektsforbryterne tilhørende denne gruppen. Sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne forekommer beskrivelser av at fornærmede har drukket alkohol eller vært beruset nesten dobbelt så ofte. Beskrivelser av at voldtektsforbryteren har vært beruset forekommer imidlertid halvparten så ofte. Videre er den private arena i noe mindre grad representert mens den offentlige arena er åsted rapporteres dobbelt så ofte som ved resten av voldtektsforbryterne.

Partnerrelasjon. Voldtektsforbryterne som tilhører denne gruppen har i større grad rettet trusler mot fornærmede. Verbale trusler er beskrevet over dobbelt så ofte, og trusler med våpen rundt tre ganger så ofte sammenlignet med resten av voldtektsforbryterne. En stor andel

Tabell 3

Variabler som forekommer i signifikant større eller mindre grad hos relasjonsgruppene sammenlignet med den resterende gruppen voldtektsforbrytere

Overfallsvoldtekt (n=22)	<i>N</i>	<i>% / %^a</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
Anvendt fysisk makt	22	100 / 69,8	9.075	1	.003
Anvendt vold som slag, spark ol.	16	72,7 / 34,1	12.383	1	.000
Offentlig arena ^b	18	81,8 / 29,6	26.219	1	.000
Tiltalen beskriver voldtektsforsøk	11	50 / 5	44.223	1	.000*
Erkjenner straffeskyld ^c	7	31,8 / 5,6	12.564	1	.002*
Fornærmede drukket alkohol	4	18,2 / 51,4	8.663	1	.003
Fornærmede beskrevet som beruset	3	13,6 / 43,6	7.299	1	.007
Ukjent, tilfeldig bekjentskap (n=71)					
Voldtektsforbryter beruset	11	15,5 / 34,8	6.964	1	.008
Privat arena ^d	38	53,5 / 69,6	7.443	1	.006
Offentlig arena ^d	35	49,3 / 26,1	9.047	1	.003
Fornærmede drukket alkohol	46	64,8 / 37,4	13.205	1	.000
Fornærmede beruset	36	50,7 / 31,3	8.208	1	.004
Partner (n=52)					
Truet verbalt	25	48,1 / 19,7	15.803	1	.000
Truet med våpen	14	26,9 / 8,6	11.386	1	.001
Har voldtatt samme person flere ganger	18	34,6 / 0,7	52.896	1	.000*
Tiltalt for flere voldtekter	24	46,2 / 14,5	22.266	1	.000
Privat arena ^e	47	90,4 / 52	33.037	1	.000
Rapportert å ha rusproblemer	14	26,9 / 11,2	7.448	1	.006
Tiltalt for overtredelse av flere paragr	38	73,1 / 43,4	13.635	1	.000
Også dømt for overtr av andre paragr	38	73,1 / 38,2	18.963	1	.000
Voldsforbrytelser	30	57,7 / 16,4	33.471	1	.000
Trusler	17	32,7 / 13,2	9.958	1	.002
Annet	17	32,7 / 13,2	9.958	1	.002
Fornærmede drukket alkohol	12	23,1 / 55,3	16.111	1	.000
Fornærmede beruset	10	19,2 / 45,4	11.178	1	.001
Bekjente (n=55)					
Utenlandsk opprinnelse	10	18,2 / 37,6	6.748	1	.009
Utnyttet manglende evne til å motsette (§ 192 1.ledd b)	28	50,9 / 24,1	12.908	1	.000
Også dømt for voldsforbrytelse	7	12,7 / 32,3	7.659	1	.006

Note. *p-verdi fra Fisher's Exact Test. ^a Prosentandel hos de resterende voldtektsforbryterne. ^c Ikke informasjon hos to innenfor denne gruppen. ^b Ikke informasjon hos fem innenfor denne gruppen. ^d Ikke informasjon hos en innenfor denne gruppen. ^e Ikke informasjon hos fem innenfor denne gruppen.

har også utøvd vold mot fornærmede, men krysstabulering av partnervoldtekt mot de tre voldsvariablene viste ikke-signifkant kji-verdi. Det kan likevel være relevant å beskrive at nesten alle (86,5%) utøvde fysisk makt ($\chi^2=6.068$, 1 df, $p=.014$). Videre utøvde over halvparten (51,9%) vold som slag, spark, kvelertak eller lignende ($\chi^2=3.993$, 1 df, $p=.046$) og nesten en fjerdedel (23,1%) brukte våpen mot fornærmedes kropp ($\chi^2=5.886$, 1 df, $p=.015$). Beskrivelser av at fornærmede har drukket alkohol eller har vært beruset forekommer i mindre grad, under halvparten så ofte sammenlignet med de resterende. Privat arena som åsted er gjeldende for nesten alle innenfor denne gruppen.

Denne gruppen er i større grad tiltalt for flere voldtekter, overtredelse av andre paragrafer, samt dømt for overtredelse av andre paragrafer sammenlignet med resten av voldtektsforbryterne. Nesten samtlige voldtektsforbrytere som har voldtatt samme person flere ganger tilhører denne gruppen; atten av tjue. Tiltale for flere voldtekter forekommer tre ganger så ofte, og dom for overtredelse av andre paragrafer gjelder dobbelt så mange innenfor denne gruppen sammenlignet med den resterende gruppen. Rundt tre ganger så mange innenfor denne gruppen er også dømt for vold, trusler og forbrytelser som faller inn i kategorien annet. En større grad av rapporteringer om rusproblemer hos voldtektsforbryter vises i denne gruppen.

Bekjente. Kun en variabel opptrer i signifikant større grad hos denne gruppen, og det er at tiltalen omhandler overtredelse av § 192 1.ledd b), som dreier seg om utnyttelse av en persons manglende evne til å motsette seg seksuell omgang. Denne opptrer dobbelt så ofte hos denne gruppen sammenlignet med resten. Dom for voldsforbrytelser i samme sak opptrer i mindre grad. Utover dette forekommer voldtektsforbrytere beskrevet å være av utenlandsk opprinnelse halvparten så ofte sammenlignet med den resterende gruppen voldtektsforbrytere.

Angående beskrivelser av at voldtektsforbryter er av utenlandsk opprinnelse, rapporteres dette hos rundt halvparten innenfor gruppene overfall, og ukjent eller tilfeldig

bekjentskap. Forskjellene i denne frekvensfordelingen var imidlertid ikke-signifikant. Ved gruppen overfall er halvparten (50%) rapportert å være av utenlandsk opprinnelse ($\chi^2=5.078$, 1 df, $p=.024$), og litt under halvparten (42,3) er rapportert å være av utenlandsk opprinnelse hos gruppen ukjent eller tilfeldig bekjentskap ($\chi^2=5.812$, 1 df, $p=.015$).

Gruppene definert på bakgrunn av fremgangsmåte for å oppnå seksuell omgang.

I denne forbindelse er tre grupper undersøkt. Den ene gruppen er voldtektsforbrytere som har anvendt vold utover fysisk makt som slag, spark, kvelertak og lignende og/eller brukt våpen eller gjenstander som våpen mot fornærmedes kropp. Videre består en gruppe av de som har anvendt verbale trusler og/eller truet fornærmede med våpen. Den siste gruppen består av de som har utnyttet fornærmedes manglende evne til å motsette seg seksuell omgang, og derfor er under tiltale for overtredelse av § 192 1.ledd b).

Vold og trusler. Analysene viser at det er overlapping mellom gruppen som har anvendt vold utover fysisk makt og gruppen som har anvendt trusler (Tabell 4). I forbindelse med den første gruppen har over halvparten truet fornærmede verbalt, en forekomst som er fem ganger så stor i forhold til de resterende voldtektsforbryterne. Videre har nesten en tredjedel også truet fornærmede med våpen. Nesten samtlige av de som har truet fornærmede med våpen, tjuen av tjueni, har også anvendt vold utover fysisk makt. Gruppen som har anvendt trusler har i større grad anvendt vold som slag, spark, kvelertak eller lignende, nærmere tre ganger så ofte som den resterende gruppen voldtektsforbrytere. Samtlige som har brukt våpen mot fornærmede tilhører gruppen som har anvendt trusler. Begge gruppene er også i større grad tiltalt, samt dømt, for overtredelse av andre paragrafer enn § 192. Dette gjelder rundt tre fjerdedeler av begge disse gruppene. Dom for voldsforbrytelser og trusler forekommer i betydelig større grad for begge gruppene, tre til fire ganger så ofte sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne. Voldtektsforbryterne

Tabell 4

Variabler som forekommer i signifikant større eller mindre grad hos gruppene voldtektsforbrytere som har anvendt vold og trusler sammenlignet med den resterende gruppen voldtektsforbrytere

Gruppe anvendt vold (n=87)	<i>N</i>	% / % ^a	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
Verbale trusler	45	51,7 / 10,1	45.881	1	.000
Truet med våpen	24	27,6 / 3,9	25.130	1	.000
Tiltalt overtredelse av flere paragrafer	67	77 / 32,6	41.073	1	.000
Også dømt for annet i samme sak	60	69 / 31,8	28.855	1	.000
Vold	38	43,7 / 10,1	22.417	1	.000
Trusler	26	29,9 / 9,3	29.915	1	.000
Frihetsberøvelse	9	10,3 / 0,8	10.777	1	.001
annet	23	26,4 / 11,6	7.860	1	.005
Tidligere straffedømt ^b	44	50,6 / 25,6	8.012	1	.005
Vold ^c	29	33,3 / 11,6	8.538	1	.003
Overfallsvoldtekt ^d	16	18,4 / 4,7	11.569	1	.001
Voldtektsforbryter brukt narkotika	14	16,1 / 4,7	8.269	1	.004
Voldtektsforbryter tvunget i stoff	8	9,2 / 0,8	9.226	1	.003*
Fornærmede drukket alkohol	28	32,2 / 5,5	10.932	1	.001
Fornærmede beruset	17	19,5 / 51,9	22.948	1	.000
Gruppe rettet trusler (n=59)					
Fysisk makt	52	88,1 / 69,4	7.909	1	.005
Slag, spark, kvelertak og lignende	43	72,9 / 26,8	38.236	1	.000
Våpen brukt	27	45,8 / 0	82.111	1	.000
Tiltalt overtredelse av flere paragrafer	46	78 / 40,1	24.562	1	.000
Også dømt for annet i samme sak	45	76,3 / 35,7	28.389	1	.000
Voldsforbrytelser	29	49,2 / 17,8	21.653	1	.000
Trusler	25	42,2 / 8,3	34.381	1	.000
Annet	18	30,5 / 12,7	9.340	1	.002
ADHD	9	15,3 / 0,6	20.753	1	.000*
Rusproblemer	15	25,4 / 10,8	7.239	1	.007
Privat arena ^e	43	72,9 / 56,7	7.358	1	.007
Partnervoldtekt ^f	25	42,4 / 17,2	14.835	1	.000
Fornærmede drukket alkohol	14	23,7 / 54,1	15.976	1	.000
Fornærmede beruset	7	11,9 / 49	24.945	1	.000

Note. * *p*-verdi fra Fisher's Eaxct Test. ^a Prosentandel hos de resterende voldtektsforbryterne. ^b Ikke informasjon hos tretti innenfor denne gruppen. ^c Ikke informasjon hos førtien innenfor denne gruppen. ^d Ikke informasjon for åtte innenfor denne gruppen. ^e Ikke informasjon for seks innenfor denne gruppen. ^f Ikke informasjon for tre innenfor denne gruppen.

innenfor disse to gruppene er dessuten nesten tre ganger så ofte dømt for forbrytelser som faller inn i kategorien annet.

Gruppen som har anvendt vold utover fysisk makt er også i større grad skyldig i frihetsberøvelse, hvor nesten samtlige dømt for dette tilhører denne gruppen. Videre er halvparten rapportert å være tidligere straffedømt, en forekomst dobbelt så høy som for de resterende voldtektsforbryterne. Tidligere dom for voldsforbrytelse rapporteres tre ganger så ofte for denne gruppen.

Beskrivelser av at fornærmede har drukket alkohol eller vært beruset opptrer i mindre grad både ved gruppen som har anvendt vold og gruppen som har anvendt trusler. I tilknytning til gruppen som har anvendt vold forekommer beskrivelser av narkotikabruk hos voldtektsforbryteren oftere, og nesten alle som er rapportert å ha tvunget fornærmede til å innta rusmidler hører til denne gruppen. Gruppen som har anvendt trusler består av en høyere andel voldtektsforbrytere som har voldtatt partner, og gruppen som har anvendt vold består av en høyere andel overfallsvoldtekter. Nesten alle, ni av ti, voldtektsforbryterne som er rapportert å ha diagnosen ADHD hører til gruppen som har anvendt trusler.

Utnyttet manglende evne til å motsette seg handlingen. Beskrivelser av voldsbruk og trusselbruk hos denne gruppen voldtektsmenn forekommer i svært liten grad (Tabell 5). At fornærmede er beskrevet å ha drukket alkohol, brukt narkotika og/eller vært beruset i overgrepssituasjonen forekommer i betydelig større grad sammenlignet med resten av voldtektsforbryterne. Denne gruppen er i mindre grad under tiltale, og dømt, for overtredelse av andre paragrafer. Dette opptrer rundt halvparten så ofte som ved de resterende voldtektsforbryterne. Dom for voldsforbrytelser og trusler forekommer i liten grad. Voldtektsforbryterne i denne gruppen hevder over tre ganger så ofte i sin forklaring av forholdene at den seksuelle omgangen var frivillig fra fornærmede sin side.

Tabell 5

Variabler som forekommer i signifikant større eller mindre grad hos gruppen som har utnyttet fornærmedes manglende evne til å motsette seg handlingen, og gruppen under ruspåvirkning sammenlignet med den resterende gruppen voldtektsforbrytere

Utnyttet manglende evne til å motsette seg handlingen (n=68)	<i>N</i>	<i>% / %^a</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
Hevder seksuell omgang var frivillig ^b	25	36,8 / 9,8	11.169	1	.001
Tiltalt for overtredelse av flere paragr	24	35,3 / 57,4	9.135	1	.003
Også dømt for annet i samme sak	19	27,9 / 55,4	14.117	1	.000
Vold	7	10,3 / 33,8	13.234	1	.000
Trusler	3	4,4 / 23,6	11.893	1	.000
Relasjon bekjent ^c	28	41,2 / 18,2	12.908	1	.000
Fysisk makt	20	29,4 / 95,3	106.478	1	.000
Slag, spark, kvelertak og lignende	6	8,8 / 53,4	38.755	1	.000
Brukt våpen	0	0 / 18,2	14.178	1	.000
Truet verbalt	1	1,5 / 38,5	32.550	1	.000
Truet med våpen	1	1,5 / 19,6	15.391	1	.000
Fornærmede drukket alkohol	51	75 / 32,4	34.006	1	.000
Fornærmede tatt narkotika	14	20,6 / 6,8	9.025	1	.003
Fornærmede beskrevet som beruset	53	77,9 / 20,9	63.687	1	.000
Voldtektsforbryter beskrevet som ruspåvirket (n=100)					
Har voldtatt samme person flere ganger	3	3 / 14,7	8.683	1	.003
Tiltalt for flere voldtekter	11	11 / 33,6	15.447	1	.000
Fornærmede drukket alkohol	75	75 / 20,7	63.805	1	.000
Fornærmede beruset	56	56 / 24,1	22.941	1	.000

Note. ^a Prosentandel hos de resterende voldtektsforbryterne. ^b Ikke informasjon for førtien innenfor denne gruppen. ^c Ikke informasjon for åtte innenfor denne gruppen.

Alkohol og ruspåvirkning. Gruppen voldtektsmenn som er beskrevet å ha drukket alkohol, brukt narkotika og/eller vært beruset ved overgrepssituasjonen er i mindre grad kjent for å ha begått flere voldtekter mot samme person og er i mindre grad under tiltale for flere voldtekter. At fornærmede er beskrevet å ha drukket alkohol og/eller vært beruset opptrer oftere i tilknytning til denne gruppen enn de resterende. Detaljert oversikt over disse funnene er vist i Tabell 5.

DISKUSJON

Formålet med denne studien har vært å undersøke om det er noe som kjennetegner voldtektsforbrytere. Voldtektsforbryterne i denne undersøkelsen er personer som er straffedømt, og/eller dømt til å betale oppreisning til fornærmede i lagmannsretten i perioden 2007-2009. Dette omhandler 216 personer. Funnene indikerer et mangfold, både når det gjelder voldtektsforbryternes personkarakteristika og atferd i voldtektssituasjonen, hos hele gruppen voldtektsforbrytere. Enkelte karakteristika forekommer derimot forholdsvis ofte hos hele gruppen. Enkelte karakteristika kan også sies å være mer kjennetegnende for noen av undergruppene enn den samlede gruppen voldtektsforbrytere.

Hele gruppen voldtektsforbrytere

I tråd med andre beskrivelser om at voldtekt i hovedsak er en kriminell handling som begås av menn mot kvinner er flertallet av voldtektsforbryterne i dette utvalget menn (Amnesty International, 2010b). Videre er voldtektsforbryterne forholdsvis unge. Alderen ligger i gjennomsnitt på rundt 30 år, men fordelingen er noe skjev slik at majoriteten er under 30 år. Nesten halvparten av voldtektsforbryterne hører til aldersgruppen 21-30 år. Videre er kun drøye 15% over 40 år ved tidspunkt for overgrepet. Dette er i samsvar med andres rapporteringer om lavere representasjon av eldre aldersgrupper blant voldtektsforbrytere (Dickey et al. 2002). Alder på personene som voldtektsforbryterne har forgrepet seg på er det vanskeligere å si noe om, ettersom alder på fornærmede rapporteres kun ved under halvparten av voldtektsforbryterne. Et stort spenn på de fornærmedes alder indikeres der hvor alder oppgis, fra 12 år til 61 år. De fleste av disse er imidlertid unge, gjennomsnittsalderen er rundt 20 år. Dette kan tyde på at de fleste voldtektsforbrytere forgriper seg på unge kvinner. Informasjon om sivilstatus og arbeidsstatus gis ikke for en stor andel av voldtektsforbryterne. På grunnlag av disse saksreferatene fra lagmannsretten er det derfor ikke mulig å si hvorvidt en bestemt type arbeidsstatus og sivilstatus kan være kjennetegn ved voldtektsforbrytere.

Nærmere tre fjerdedeler av voldtektsforbryterne er gjennom tiltaleinnholdet beskrevet å ha anvendt vold eller truende atferd for å oppnå seksuell omgang. I underkant av en tredjedel har utnyttet fornærmedes manglende evne til å motsette seg den seksuelle omgangen. Noen av voldtektsforbryterne viser seg altså å ha anvendt begge disse fremgangsmåtene for å oppnå seksuell omgang. Nesten en fjerdedel er også under tiltale for flere voldtekter. Videre er trettifem av voldtektsforbryterne beskrevet i tiltalen å ha begått voldtekten sammen med andre. De aller fleste voldtektsforbryterne har også oppnådd seksuell omgang som retten definerer som samleie (79,6%). Ut fra tiltaleinnholdet kan man derfor si at flertallet av voldtektsforbryterne har skaffet seg seksuell omgang ved bruk av truende atferd eller vold, og den seksuelle omgangen var samleie.

Nesten halvparten av voldtektsforbryterne er i aktuelle dom også dømt for overtredelse av andre paragrafer enn § 192. Den største andelen, i overkant av en fjerdedel, er dømt for voldsforbrytelser. Videre er nesten en fjerdedel også dømt for trusler og forbrytelser som faller inn i kategorien annet, som eksempelvis kan dreie seg om overtredelser av paragrafer i vegtrafikkloven eller våpenloven. Over en tredjedel er rapportert tidligere straffedømt, og også her er voldsforbrytelser mest representert (20,4%). Informasjon om voldtektsforbrytternes eventuelle kriminelle rulleblad mangler imidlertid hos en stor andel. Og der det rapporteres om tidligere straffedommer er det ikke alltid spesifisert hvilken type forbrytelse det foreligger straffedom for. Det rapporteres imidlertid bare for 6,5% at de tidligere er straffedømt for voldtekt. Funnene rundt aktuelle dom og tidligere dommer indikerer altså at en forholdsvis stor andel av voldtektsforbryterne utviser annen type kriminell atferd enn voldtekt. Dette er sammenfallende med hva andre rapporterer (Gannon et al, 2008; Simon, 1997; 2000). Voldtektsforbrytere er blitt karakterisert som typisk voldelige og varierte i sin kriminelle atferd (Gannon et al., 2008). På grunnlag av de undersøkte voldtektsforbryterne i dette utvalget, kan dette sies å være gjeldende for noen

voldtektsforbrytere men ikke andre. For nærmere en femtedel av voldtektsforbryterne er det kjent at de har voldtatt flere personer, i underkant av 10% har voldtatt samme person flere ganger. Dette illustrerer at en andel voldtektsforbrytere har en allsidig kriminell atferd, og en andel gjentar også seksuell kriminalitet.

Over halvparten av voldtektsforbryterne erkjenner ikke straffeskyld, mens en tredjedel erkjenner at seksuell omgang har funnet sted, og nesten en femtedel hevder at den seksuelle omgangen var frivillig. Et problem i forhold til disse variablene er imidlertid at det mangler informasjon i mange saker. Spesielt gjelder det de to sistnevnte variablene. At flere av voldtektsforbryterne erkjenner seksuell omgang og hevder dette var frivillig er likevel med på å illustrere at voldtektssaker er problematiske med hensyn til å bevise skyldspørsmålet. Beskrivelser av bevis forekommer forholdsvis sjeldent. Noen av voldtektsforbryterne som det rapporteres bevis mot er videre ikke dømt til straff, men kun til å betale oppreisning. Dette er med på å understreke at fysiske bevis for seksuell omgang ikke ekskluderer tvil om noe straffbart har funnet sted. Voldtektssaker dreier seg altså, selv med rapportering av bevis, fremdeles i stor grad om tiltaltes ord mot fornærmedes. Et interessant spørsmål angående dette er hvorvidt voldtektsforbryteren selv tolket det som frivillig eller beskriver det som frivillig for å slippe straff.

Psykiske problemer beskrives hos rundt en femtedel av voldtektsforbryterne. For en del av disse spesifiseres det imidlertid ikke hvilken form for psykiske problemer dette omhandler. Imidlertid rapporteres 14,2% å møte kriteriene for psykisk lidelse. Videre er det 6,5 % som møter kriteriene for personlighetsforstyrrelse eller atferdsforstyrrelse, og 4,6% har en ADHD-diagnose. Dette er en høyere prosentandel sammenlignet med Langström et al.'s (2004) funn. Psykiske problemer og psykiske lidelser kan derfor sies å være trekk ved noen av voldtektsforbryterne. Alkoholmisbruk og avhengighet var mest representert i Langström et al.'s (2004) utvalg. En andel (14,8%) rapporteres i denne studien å ha rusproblemer, men dets

omfang og karakter beskrives ofte ikke. Etter som dette ikke har vært en grundig undersøkelse og kartlegging av voldtektsforbryternes psykiske helse, og funnene bygger på beskrivelsene i saksreferatene, er det ikke mulig å trekke klarere konklusjoner når det gjelder slike personkarakteristika.

En stor andel har utøvd vold i form av maktbruk, en noe mindre andel (39,4%) har anvendt vold som slag og spark og kvelertak og lignende. Videre har også noen voldtektsforbrytere brukt våpen eller gjenstander som våpen mot fornærmedes kropp (12,5%) og truet med våpen (13,4%). Over en fjerdedel har også rettet verbale trusler mot fornærmede. Flertallet av voldtektsforbryterne har begått voldtekten på en privat arena, mens rundt en trededel har begått handlingen på en offentlig arena.

Litt over halvparten defineres å kjenne fornærmede, og faller enten inn i kategorien partner eller bekjente. Noe over 40% defineres å ikke kjenne fornærmede, og faller inn i kategoriene overfall og ukjent eller tilfeldig bekjent. Både Haugen et al. (2005) og Stermac et al. (1995) fant at overgriper og offer kjente hverandre betydelig oftere enn at de ikke kjente hverandre. I dette utvalget er fordelingen noenlunde lik mellom disse gruppene. Utvalget i denne undersøkelsen skiller seg imidlertid fra Haugen et al.'s (2005) og Stermac et al.'s (1995) sine studier. De bestod av kvinner som oppsøkte voldtektsmottak. Det kan tenkes at funnene i denne undersøkelsen ikke reflekterer en reell fordeling av disse gruppene, men heller reflekterer hvilke saker som ender opp i tiltale. Terskelen for å anmelde voldtekt antas også å være høyere jo nærmere relasjonen er (NOU 2008: 4).

Alkoholbruk og ruspåvirkning beskrives hos en stor andel av voldtektsforbryterne, men det er færre rapporteringer om narkotikabruk enn alkoholinntak. Dette er i tråd med hva andre rapporterer (Abbey, 2008; Sætre & Grytland, 2011). En noe større andel av de fornærmede enn voldtektsforbryterne er beskrevet å ha drukket alkohol og vært beruset. Alkohol og rus kan med andre ord sies å være en situasjonskomponent som opptrer ofte.

De ulike relasjonsgruppene

Overfallsvoldtekt. Nesten alle disse voldtektsforbryterne har begått voldtekt på en offentlig arena. Videre har samtlige anvendt fysisk makt, og de fleste har anvendt vold som slag, spark, kvelertak eller lignende. Dette er nettopp det som gjerne assosieres med overfallsvoldtekt. Disse er også oftere dømt for voldtektsforsøk, som indikerer at de oftere enn andre grupper ikke har klart å fullføre voldtekt. Et fåtall av de fornærmede er beskrevet å ha drukket alkohol eller ruspåvirket. Når dette ses i sammenheng med oftere bruk av vold og høyere representasjon av voldtektsforsøk, kan man anta at disse voldtektsforbryterne i stor grad har møtt motstand. Det som kan være interessant med denne gruppen er at betraktelig flere erkjenner straffeskyld sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne. En mulig årsak til dette er at andre forklaringer i mindre grad vil virke plausible når det dreier seg om overfallsvoldtekt. Det er med andre ord mindre rom for tolkning.

Ukjente eller tilfeldig bekjente. Disse voldtektsforbryterne er i mindre grad beskrevet som beruset, kun elleve av syttien gis denne beskrivelsen. Personene disse voldtektsforbryterne har forgrepet seg på er imidlertid i mye større grad beskrevet å ha drukket alkohol og/eller vært beruset. Voldtektene er også oftere begått på offentlige arenaer. På bakgrunn av disse beskrivelsene kan det tenkes at disse voldtektene ofte finner sted i sammenheng med fest og uteliv. Beskrivelsene kan og gi et bilde av voldtektsforbrytere som utnytter personer under ruspåvirkning. Disse voldtektsforbryterne er imidlertid ikke oftere enn de resterende voldtektsforbryterne tiltalt for å ha oppnådd seksuell omgang ved å utnytte en persons manglende evne til å motsette seg seksuell omgang.

Partnerrelasjon. Gannon et al.'s (2008) beskrivelse av voldtektsforbrytere som typisk variert og voldelige i sin kriminelle atferd er mer passende for denne gruppen voldtektsforbrytere sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne. Flertallet er i samme rettssak dømt for andre forbrytelser, i hovedsak voldsforbrytelser, men også trusler og

det som faller inn i kategorien annet. Nesten samtlige av voldtektsforbryterne som har voldtatt samme person flere ganger, hører til denne gruppen, og de utgjør en tredjedel av voldtektsforbryterne som har voldtatt partner. Så samtidig som de har en mer variert kriminell atferd, både voldelig og ikke-voldelig, utviser flere også gjentakende bruk av seksuell vold. Disse voldtektsforbryterne er oftere beskrevet å ha rusproblemer.

En stor andel av disse voldtektsforbryterne anvendte vold i overgrepssituasjonen, men ikke i signifikant større grad sammenlignet med de resterende voldtektsforbryterne.

Resultatene viser likevel at en stor andel av disse voldtektsforbryterne utsatte fornærmede for vold, og relativt alvorlig vold som slag, spark, kvelertak og bruk av våpen.

Voldtektsforbryterne har signifikant oftere rettet verbale trusler mot fornærmede og truet fornærmede med våpen. Resultatene er til en viss grad også i tråd med hvordan litteraturen beskriver partnervoldtekt (Bergen, 2003; 2006). Fornærmede opplever oftere gjentatte overgrep i en voldelig kontekst. I samsvar med andre funn er det færre beskrivelser av alkoholbruk eller ruspåvirkning hos fornærmede (Haugen et al., 2005). Nesten alle disse voldtektene er begått på en privat arena.

Bekjente. Denne gruppen voldtektsforbrytere skiller seg ikke i stor grad fra de resterende voldtektsforbryterne. Imidlertid har disse i større grad oppnådd seksuell omgang ved å utnytte fornærmedes manglende evne til å motsette seg handlingen (§ 192 1. ledd b). Dette er sammenfallende med hva andre har funnet (Stermac et al., 1995). De er også i mindre grad dømt for voldsforbrytelser i samme sak. Beskrivelser av utenlandsk opprinnelse forekommer halvparten så ofte ved denne gruppen.

Oppsummering. Andre har observert at voldtektsforbryter av utenlandsk opprinnelse opptrer oftere ved fremmed fremfor kjent overgriper (Haugen et al., 2005). En tendens til dette mønsteret finnes også i dette materialet, selv om det ikke er en signifikant sammenheng. Likevel rapporteres det at halvparten av voldtektsforbryterne i overfallsgruppen og litt under

halvparten ved ukjent eller tilfeldig bekjentskap er av utenlandsk opprinnelse. Forklaringer på dette vil kun være spekulasjoner, men en mulig tolkning av dette kan være at personer av utenlandsk opprinnelse har en vanskeligere sosial situasjon i Norge enn etnisk norske. Samtidig er det grunn til å anta at dette varierer mellom ulike grupper med utenlandsk opprinnelse. Utenlandsk opprinnelse er i denne studien ikke ytterligere konkretisert, så den tendensen som her rapporteres bør tillegges begrenset verdi.

At partnere og fremmede i større grad anvender vold i forbindelse med voldtekt er, slik andre studier viser, til en viss grad også funnet her (Haugen et al., 2005). Overfallsvoldtekt inkluderer mer vold. En tendens til mer voldsbruk hos de som voldtar partner ses også, sammen med en signifikant større bruk av trusler.

Voldtektsforbryterne innenfor disse relasjonsgruppene virker å skille seg fra hverandre når det gjelder hvilken fremgangsmåte som er anvendt for oppnå seksuell omgang. Det følger av dette at graden av vold anvendt også varierer mellom disse gruppene. Videre er beskrivelser av variert kriminell atferd i større grad representert hos partnergruppen og i mindre grad representert hos bekjente.

Gruppene som har anvendt ulike fremgangsmåter for å oppnå seksuell omgang

Vold og trusler. Voldtektsforbryterne som har anvendt vold og trusler er delt inn i to separate grupper ved analysen. Resultatene indikerer imidlertid i stor grad en overlapping mellom gruppene og at de fleste faktisk tilhører begge gruppene. De fleste som har rettet verbale trusler mot fornærmede eller truet fornærmede med våpen, har også anvendt vold mot fornærmede. Samtlige av personene som har brukt våpen eller gjenstander som våpen mot fornærmedes kropp, har også truet fornærmede. Gruppen som har utøvd vold utover fysisk makt, har også i stor grad rettet trusler mot fornærmede. Gruppen som har truet fornærmede er imidlertid noe mindre enn gruppen som har utøvd vold utover fysisk makt, så omfattende voldsbruk er noe mer vanlig enn trusselbruk. Flertallet innenfor begge gruppene er også tiltalt

og dømt for overtredelse av andre paragrafer, særlig vold, trusler og forbrytelser som faller inn i kategorien annet. Disse gruppene utviser dermed både et spekter av voldelig kriminell atferd, og ikke-voldelig kriminell atferd.

Videre tilhører nesten samtlige av voldtektsforbryterne som er dømt for frihetsberøvelse, gruppen som har anvendt vold utover fysisk makt. Denne gruppen er dessuten oftere tidligere dømt, og oftere tidligere dømt for voldsforbrytelser. Beskrivelsene av disse to gruppene tegner et bilde av voldtektsforbrytere som oftere utviser omfattende og variert kriminell atferd. I tillegg utviser de i sin seksuelle kriminelle atferd et vidt spekter av voldsgjerninger og trusselbruk. Beskrivelser av voldtektsforbrytere som typisk allsidige og voldelig i sin kriminelle atferd passer, i likhet med partnergruppen, bedre på disse to gruppene voldtektsforbrytere (Gannon et al. 2008).

Beskrivelser av at fornærmede har drukket alkohol eller vært beruset er mer sjelden for begge gruppene. For gruppen som har rettet trusler mot fornærmede beskrives det oftere rusproblemer. At voldtektsforbryter har inntatt narkotika, eller tvunget fornærmede til å innta rusmidler forekommer i større grad hos gruppen som anvender vold. Det sistnevnte kan ses som enda en voldshandling innenfor det spekteret de bruker.

I likhet med de som hadde en partnerrelasjon til fornærmede har en større andel innenfor trusselgruppen begått voldtekt på en privat arena.

Utnyttet manglende evne til å motsette seg handlingen. Med tanke på hvordan § 192 definerer 1.ledd b) er det for så vidt ikke overraskende at disse voldtektsforbryterne sjeldent har anvendt fysisk makt, nesten aldri anvendt vold som slag, spark eller lignende og aldri brukt våpen mot fornærmedes kropp. Kun en av de sekstiåtte har anvendt trusler er i denne gruppen. Videre forekommer alle rusvariablene i tilknytning til fornærmede betydelig oftere, noe som heller ikke er overraskende.

Relasjonen bekjente er som nevnt over oftere representert hos denne gruppen. Dette er i samsvar med funn om at bekjente oftere anvender denne fremgangsmåten for å oppnå seksuell omgang (Stermac et al., 1995). Disse voldtektsforbryterne er dessuten sjelden dømt for annen kriminalitet, som vold og trusler. Denne gruppen kjennetegnes derfor i mindre grad av en variert og voldelig kriminell atferd (Gannon et al., 2008).

Voldtektsforbryterne i denne gruppen hevder i større grad at seksuell omgang var frivillig. En årsak til dette kan være at selve overgrepssituasjoner tillater ulike tolkninger av hva som har skjedd. Dette er ikke en like svart-hvitt situasjon som gjerne overfallsvoldtektene representerer. Et interessant spørsmål er igjen hvorvidt denne forklaringen gjenspeiler voldtektsforbryterens oppfatning av situasjonen eller om det er voldtektsforbryterens strategi for å slippe straff.

Oppsummering. Analysene av disse gruppene gir et bilde av to forskjellige typer voldtektsforbrytere, og dette gjelder ikke bare atferd i voldtektssituasjonen. Voldtektsforbryterne som i voldtektssituasjonen har anvendt vold og trusler karakteriseres av et større register av kriminell atferd, både av voldelig og ikke-voldelig karakter. Dette er mindre kjennetegnende for gruppen som har utnyttet noens manglende evne til å motsette seg seksuell omgang.

Alkohol og ruspåvirkning

Rundt en fjerdedel av voldtektsforbryterne blir i saksreferatene beskrevet å ha vært beruset. Voldtektsforbryterne som rapporteres å ha drukket alkohol, inntatt narkotika og/eller vært beruset, utgjør nesten halvparten av alle voldtektsforbryterne. Kriteriet for å tilhøre denne gruppen er om rusmidler er beskrevet eller ikke, men ulike grader av ruspåvirkning fremgår ikke av saksreferatene. Denne gruppen voldtektsforbrytere skiller seg ikke nevneverdig fra de andre voldtektsforbrytere. Men voldtektssituasjonene i forhold til denne gruppen er oftere og i stor grad preget av at både voldtektsforbryter og fornærmede har vært

under ruspåvirkning. Disse voldtektsforbryterne er forøvrig mer sjeldent tiltalt for flere voldtekter eller kjent å ha voldtatt samme person flere ganger. Hvilken rolle rus har spilt i disse situasjonene, samt hvilken virkning ruspåvirkning hos både voldtektsforbryter og fornærmede har hatt, kan ikke denne studien si noe om. Sett ut fra forskning og teori på feltet alkohol og voldtekt, er dette viktige og interessante spørsmål å forfølge (Abbey, 2008; Abbey et al., 2002).

Kommentar til undergruppene

Stermac et al. (1995) understreker i sin studie at selv om noen egenskaper i større grad kunne assosieres med enkelte grupper, opptrådte de også i andre grupper. Dette er også tilfellet her. Selv om noen variabler er mer karakteristisk og kjennetegnende for enkelte av undergruppene, forekommer de også i tilknytning til de andre undergruppene. Beskrivelsene av undergruppene skaper likevel antydninger til det som kan omtales som ulike typer voldtektsforbrytere.

Andre studier av voldtektsforbrytere, som har tatt for seg holdninger rundt seksuell aggresjon, hevder at voldtektsforbrytere på dette området ligner hverandre (Ryan, 2004). Det hevdes at voldtektsforbrytere deler holdninger og antagelser som blant annet rettferdiggjør voldtekt (Ryan, 2004). Dette kan også ses i sammenheng med voldtektsmyter. Dette er holdninger og antagelser som det hevdes preger store deler av samfunnet vårt. Disse antas også å ha en forklarende effekt på utøvelsen av seksuell vold (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Om fellesnevneren til voldtektsforbrytere kan sies å være et sett med holdninger som forårsaker utøvelsen av seksuell vold, vil også være et interessant spørsmål å forfølge.

Svakheter ved studien

En klar svakhet ved denne studien er utvalget. Det er ikke et tilfeldig utvalg, noe som innenfor denne populasjonen vanskelig lar seg gjøre med tanke på at hovedandelen ikke er identifisert. Utvalget består av 216 voldtektsforbrytere dømt i lagmannsretten over en 3-års

periode. Sett i lys av hvor mange som antas å bli voldtatt hvert år, 8000-16000 (NOU 2008:4), utgjør dette utvalget en minimal andel. Det er sannsynlig å anta at denne gruppen ikke er representativ for hele populasjonen voldtektsforbrytere.

Saksreferatene som utgjør datamaterialet er heller ikke formulert med tanke på å være utgangspunkt for denne type studie. Hvilken informasjon som oppgis i disse saksreferatene varierer mellom saksreferatene. Videre er noen av variablene i denne studien operasjonalisert slik at kodingen avgjøres av hvorvidt informasjonen nevnes eller ikke nevnes. Det er dermed en fare for at resultatene ikke korrekt gjenspeiler forekomst, men heller gjenspeiler hvilke tema som har vært i fokus under rettssak.

Oppsummering og konklusjon

Studien har tatt for seg spørsmålet om det er noe som kjennetegner voldtektsforbrytere. Beskrivelsene av voldtektsforbryterne illustrerer det mangfoldet som preger denne gruppen. Med unntak av at voldtektsforbryterne i hovedsak er menn som forgriper seg på kvinner, er det lite som kan sies å være kjennetegnende for voldtektsforbrytere som samlet gruppe. Variabler som alkohol, fysisk maktbruk og annen vold, samt annen kriminell atferd opptrer likevel ofte. Etter inndeling i undergrupper kan imidlertid noen karakteristika virke og være mer kjennetegnende for enkelte undergrupper enn for resten av voldtektsforbryterne. Dette gjelder blant annet at overfallsvoldtektene er preget av vold, og at det finnes en mer omfattende kriminell atferd hos de som voldtar partner. Beskrivelsene av undergruppene tegner til en viss grad et bilde av noe som kan omtales som ulike typer voldtektsforbrytere og ulike typer voldtekt.

Funnene i denne studien gir ikke grunnlag for generalisering til hele voldtektsforbryterpopulasjonen. Abbey et al. (2004) etterlyser at nasjonale representative undersøkelser gjennomføres på dette området. Det er ikke tvil om at representative undersøkelser vil være verdifulle. Åpenbare utfordringer er imidlertid knyttet til dette.

Voldtektsforbrytere som av samfunnet ikke er identifisert som voldtektsforbrytere, vil trolig ha en høy terskel for å dele informasjon om slike forhold. Gjennomføringsmetoder som er med på å senke denne terskelen, som i større grad forsikrer om anonymitet, vil trolig være avgjørende for å få til slike undersøkelser (Abbey et al., 2004).

En forståelse av voldtektsforbryteres generelle trekk og karakteristikk er påpekt som viktig for å utvikle standardisert praksis for vurdering og behandling av voldtektsforbrytere (Gannon et al., 2008). Resultatene fra denne studien gir noen indikasjoner for hvordan gruppen voldtektsmenn kan forstås. Denne studien antyder at det er lite hensiktsmessig å betegne voldtektsforbrytere som en enhetlig gruppe. Kanskje er det mer passende å betegne gruppen voldtektsforbrytere som bestående av ulike typer voldtektsforbrytere, som igjen begår ulike typer voldtekt. Variasjonen i atferd, personkarakteristika og situasjonsvariabler knyttet til voldtekt indikerer dermed at det, fra for eksempel et forebyggende perspektiv, bør tenkes i ulike tiltak og tilnæringsmetoder.

REFERANSER

- Abbey, A. (2008) *Alcohol and sexual violence perpetration*. Hentet 23. mars 2011, fra National Online Resource Center on Violence Against Women
http://www.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_AlcPerp.pdf
- Abbey, A., Clinton, A. M., McAuslan, P., Zawacki, T., & Buck, P. O. (2002). Alcohol-involved rapes: are they more violent? *Psychology of Women Quarterly*, 26, 99-109.
- Abbey, A., Parkhill, M. R., BeShears, R., Clinton-Sherrod, A. M., & Zawacki, T. (2006). Cross-sectional predictors of sexual assault perpetration in a community sample of single African American and Caucasian men. *Aggressive Behaviour*, 32, 54-67.
- Abbey, A., Zawacki, T., Buck, P. O., Clinton, A. M., & McAuslan, P. (2004). Sexual assault and alcohol consumption: what do we know about about their relationship and what types of research are still needed? *Aggression and Violent Behaviour*, 9, 271-303.
- Amnesty International. (2010a, 23. mars). *Case closed. Rape and human rights in the Nordic countries*. Hentet 12. August 2010, fra Amnesty International
<http://www.amnesty.no/sites/default/files/1/Case%20closed%202008.pdf>
- Amnesty International. (2010b, 24. mars). *Case closed. Rape and human rights in the Nordic countries. Summary Report*. Hentet 12. August 2010, fra Amnesty International
<http://www.amnesty.no/sites/default/files/1/Case%20Closed%20oppdatert%20kort%20Oversjon%202010.pdf>
- Amnesty International, & Reform – ressurscenter for menn. (2007). *Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner*. Hentet 24. september 2010, fra Amnesty International
<http://www.amnesty.no/sites/default/files/1/Hvem%20bryr%20seg%202007.pdf>
- Bennice, J. A., & Resick, P. A. (2003). Marital rape. History, research and practice. *Trauma, Violence, & Abuse*, 4, 228-246.

- Bergen, R. K. (2006). *Marital rape: New research and directions*. Hentet 14. februar 2011, fra National Online Resource Center on Violence Against Women
http://www.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_MaritalRapeRevised.pdf
- Bohner, G., Siebler, F., & Schmelcher, J. (2006). Social norms and the likelihood of raping. Perceived rape myth acceptance of others affects men's rape proclivity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 286-297.
- Burt, M. R. (1980). Cultural myths and support for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 217-230.
- Dickey, R., Nussbaum, D., Chevonneau, K., & Davidson, H. (2002). Age as a differential characteristic of rapists, pedophiles, and sexual sadists. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 28, 211-218.
- Foss, A. B., & Strøm-Gundersen, T. T. (2009, oktober 16). Voldtekter skal kartlegges. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>.
- Franiuk, R., Seefeldt, J. L., & Vandello, J. A. (2008). Prevalence of rape myths in headlines and their effects on attitudes toward rape. *Sex Roles*, 58, 790-801.
- Gannon, T. A., Collie, R. M., Ward, T., & Thakker, J. (2008). Rape: Psychopathology, theory and treatment. *Clinical Psychology Review*, 28, 982-1008.
- Gray, J. M. (2006). Rape myth beliefs and prejudiced instructions: Effects on decisions of guilt in a case of date rape. *Legal and Criminal Psychology*, 11, 75-80.
- Gudjonsson, G. H., & Sigurdsson, J. F. (2000). Differences and similarities between violent offenders and sex offenders. *Child Abuse & Neglect*, 24(3), 363-372.
- Haugen, K., Slungård, A., & Schei, B. (2005). Seksuelle overgrep mot kvinner – skademønster og relasjon mellom offer og overgriper. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 24, 3424-3427.

- Holm, P. A. (2011, april 9). Fire overfallsvoldtekter på fem timer. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>.
- Holmes, S. T., & Holmes R.M. (2009). *Sex Crimes. Patterns and Behavior*. USA: SAGE Publications, Inc.
- Johnson, J. D., Noel, N. E., & Sutter-Hernandez J. (2000). Alcohol and male acceptance of sexual aggression: the role of perceptual ambiguity. *Journal of Applied Social Psychology, 30*(6), 1186-1200.
- Justis- og Politidepartementet. (2009). *Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)*. (St.prp. nr. 97 L, 2009-2010). Lokalisert på <http://www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/jd/dok/regpubl/prop/2009-2010/Prop-97-L-2009-2010.html?id=598743>.
- Justis- og Politidepartementet. (2008). *Fra ord til handling*. NOU 2008: 4. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Lonsway, K. A., & Fitzgerald, L. F. (1994). Rape myths. In review. *Psychology of Women Quarterly, 18*, 133-164.
- Martin, K. M., Casey, T. T., & Resick, P. A. (2007). A review of marital rape. *Aggression and Violent Behavior, 12*, 329-347.
- Ryan, K. M. (2004). Further evidence of a cognitive component of rape. *Aggression and Violent Behavior, 9*, 579-604.
- Simon, L. M. J. (2000). An examination of the assumptions of specialization, mental disorder, and dangerousness in sex offenders. *Behavioral Sciences and the Law, 18*, 275-308.
- Simon, L. M. J. (1997). Do criminal offenders specialize in crime types? *Applied and Preventive Psychology, 6*, 35-53.
- Smallbone, S. W., Wheaton, J., & Hourigan, D. (2003). Trait empathy and criminal versatility in sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 15*, 49-60.

- Soothill, K., Francis, B., Sanderson, B., & Ackerly E. (2000). Sex offenders: Specialists, generalists.... Or both? *British Journal of Criminology*, 40, 56-67.
- Statistisk Sentralbyrå. (2010). *Straffereaksjoner, etter type reaksjon og hovedlovbrudd. 2009*. Lokalisert på <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-156.html>
- Statistisk Sentralbyrå. (2011). *Lovbrudd anmeldt, etter type lovbrudd. 1993-2010*. Lokalisert på http://www.ssb.no/a_krim_tab/tab/tab-2011-03-21-04.html
- Stefansen, K., & Smette, I. (2006). "Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep..." Kvinner fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 47(1), 33-56.
- Stermac, L. E., Du Mont, J. A., & Kalemba, V. (1995). Comparison of sexual assaults by strangers and known assailants in an urban population of women. *Canadian medical Association Journal*, 153(8), 1089-1094.
- Straffeloven, LOV-1902-05-22-10. § 192. (2010). Lokalisert 15. mars 2011, Lovdata.
- Straffeloven, LOV-1902-05-22-10. § 206. (2010). Lokalisert 15. mars 2011, Lovdata.
- Sætre, M., & Grytdal, V. (2011). *Voldtekt i den globale byen – Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo*. Oslo politidistrikt. Lokalisert på https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/oslo/Vedlegg_1309.pdf
- Vess, J., Murphy, C., & Arkowitz, S. (2004). Clinical and demographic differences between sexually violent predators and other commitment types in a state forensic hospital. *The Journal of Forensic Psychiatry an Psychology*, 15, 669-681.
- Woods, L., & Porter, L. (2008). Examining the relationship between sexual offenders and their victims: Interpersonal differences between stranger and non-stranger sexual offenses. *Journal of Sexual Aggression*, 14(1), 61-75.